Контрольный экземпляр

Мессе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА,
НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ✶ ШИНАРА, 28 АВГУСТ, 1990 ШУ. ✶ № 91 (7905). ✶ Мах 3 кеп.

Новкъостий коммунисташ, Российски Советски Федеративни Социалистически Республика къахьегамхой!

Лохехьа кепатохаш йола РСФСР Компарте гIулакхий Программа проект кийчъянь я КПСС Программин заявлене, Устава, КПСС XXVIII съезда кхыдолча документий ларда тIеи цар идеяш дегIайоалаяран. Цунна чу вIашагIтехад парте XXVIII съезда, РСФСР Компарте Учредительни съезда делегаташта хетараш, партийни организацей, коммунистий Iалальмате дукха предложенеш.

Проект оттаяьй РСФСР Компартеи КПСС Центральни Комитетеи членаша, парте XXVIII съезда делегаташа, РСФСР халкъа депутатий Съезда «Россе коммунисташ» яхача депутатски группа, Россе коммунистий Инициативни съезда, КПСС-ча Демократически платформа, КПСС-ча Марксистски платформа, коммунистий-реформаторий секцей, Iилмани кхолламеи общественноста викалаша. Цун балха группашка дакъа лоацаш хиннача Кийчон комитето.

РСФСР коммунистий балха Программа могаеш йола проект кIоаргген массе оагIорахьарен ювца еза КПСС организацешка, цун чулоацам бIаьхийгIа бе беза болхлой, ахархой, интеллигенце, эскаре гIулакхдерий, кхалнаьха, кагирхой, ветераний позицеш, хетараш, подходаш чоте а лоацаш, цар енна предложенеш чу а лоацаш, цунга хьажа деза РСФСР Компарте Учредительни съезда шоллагIча этапе.

Ер проект керттерча дакъе могаянь я РСФСР Компарте члений заседане.

РСФСР Компарте ЦК

Дисциплина—толама дIоагIа

ДИКА КА ЙОАЛ

Грознера цхьацдайолча промышленни предприятей коллективаш тIехьарча хана, шоашкара халонаш а кхоачамбоацараш а тIехьа а тетташ, бехктокхаме къахьегаш я.

Иштта шийна хьалхашка латта декхараш мадоаггIара сийленца кхоачашде гIерт автотранспортни объединене контора коллектив. Цар керттера гIулакх — шийи ханнахьа йоагIаш йола ремонт а яь автотранспорт араяккхар да. Из кхоачашдулургдац производственни къахьегамеи дисциплина йоацаш хилча. ХIаьта цу хьакъехьа коллективе къахьегарех ала хIама дац.

Администраце оагIорахьара а терхам бу болхлой быта хьакъехьа йоакхо еча. Укх шера ремонтникашта лаьрхIа хьалъеш, йоккхий машинаш чухувшаргйолаш, боксаш я. Цо таро хулийтаргья, къаьстта Iан зималахьа, еха машинаш паргIатта тоае. Цу гIулакха автотранспортни конторана новкъостал деш я № 2 йола специализированни ремонтно - строительни управлени.

Шоай балхах лоархIабарал совгIа автотранспортникаша дизза дакъалоац республика боахамий йоакхо еча а. Юрта боахама машинаш ахийтарал совгIа, соми бацадаараши чуэцача, гIо - новкъостал де карагIдоал царна.

Вайна дика ховш да, мел хала да, къаьстта укха тIехьарча хана, машинашта запасной оатхалаш лаха. Цул совгIа, — машинаш тоаеш бола слесараш а бац тоъаш. ХIаьта а къахьегамхой бехктокхам лакха хиларах планал совгIа кхы тIа а боахамашка машинаш яхийта вIаштIехьдоал транспортникий.

* * *

Вай хьалха мааллара наьха санхетам а бехктокхам а лакха хилар хьахьокх Н. А. Анисимова цIерагIча мехкдаьтта чакхдоаккхача завода коллективо а. Объемаш лохлуш, къаьнара установкаш дIакъовлаш йоллашехьа а, завода цхьацца йолча подразделенеша овсаре къахьег, шоашта хьалхашка латта декхараш тIехдика кхоачашду. Масала, завода центральни газофракционирующи установка гIулакхаш хьокхаме да. Цар арахецаш йолча продукце дикал лакхача боараме я, пачча-хьалкхен план кхоачаш ца еш цхьа бутт а дIабахийтабац цу коллективо. Из да цар технологически а производственни а дисциплина лакха хилар, хIара къахьегамхочо шийи декхараш санхетаме кхоачашдар.

Иштта хьокхаме болх бу бонкхагIа болча оператораша Мордасов Николай Степановичa, Каплиев Александр Петровичa, операраша Негоднова Марина Николаевнас, Агашко Галина Васильевнас. Слесарь Климов Владимир Сергеевич массаза оборудованега дика хьажар бахьан долаш болх сеца моттиг нийслац. Халонаш дукха яле а болх дика лелабу иштта технологаша а.

Мехкдаьттахошта юкъе, хIара участке, профессиональни говзал лакхайола специалисташ хилар бахьан долаш дика карагIдоал паччахьалкхен декхараш кхоачашде.

* * *

А. Шерипова цIерагIча Грозненски мехкдаьтта чакхдоаккхача завода Л-35 яхача установка коллективо августа шин декада планал совгIа кхы тIа а 2000 тонн продукци арахийцар. Бетта кхоачашъе езача плана из доккха гIо-новкъостал да. Цу коллективера белгалбаха беза боккхагIбола оператораш Н. Кулебякин, Л. Борисенко, Т. Тищенко иштта кхыбараш а.

Цу завода № 402 йолча установка коллективо шоай декхараш тIехдика кхоачашдаьд, стандарташа дIадехаращца нийса а да.

Укх тIехьарча хана из коллектив дика болх беш хилар, воккхагIволча оператора Шагров Николай Андреевича карагIдаьннарех хьахиннар да. Болх бовзаш а декхараштa бехктокхаме а саг ва Николай Андреевич. Из иштта долга хьагойт цо кулгалдеча коллективо боаггIача боараме шийи болх лоаттабаро.

Т. МАЛЬСАГОВА.

Проект

РСФСР КОМПАРТЕ ГIУЛАКХИЙ ПРОГРАММА

Российски Советски Федеративни Социалистически Республика Коммунистически парти хьахулаш я геттара халача хьалашка. Республика, берриге мохк а санна, токхаш я дукхача шерашка административно-командни системас доал деш хьахинна йоккха экономически, политически, духовни кризис.

Общество революционни кердайоаккхача духьалъайттай дага ца хинна проблемаш, цIаьхха иръенна хьаIайна хинна вIашдухьаленаши халонаши. Цу система дукха дола практически гIулакхаш Iилма кIийлен тIарча программаца чIоагIало лувцаш дацар, лерттIа дIахьодар, социалистически чулоацам а перестройка достам а боацаш дар, Цунца тарделар хьахинна антисоциалистически, антикоммунистически боламаш.

РСФСР Компарти эгтара йоккхагIйола интернациональни отряд я, цунна юкъе ба 130 къамах бола коммунисташ. Из КПСС-а дIакъоастаде йиш йоаца дакъа да, цун программин документашкеи Уставаген хьежжа гIулакхаш а ду.

Из иштта дале а РСФСР Компартена бакъахьа хет Российски Федераце спецификагIеи хьадда йолча башхалонаш тIареи йоагIаш йола гIулакхий шийи программа хилча.

Социально—экономически даькъе

Российски Федераце коммунисташа керттера де лерхIар да эггара гаргагIча хана халкъа вахара хьал тоадар, хIаьта дIахо йодача хана болхлой класса, ахархой, интеллигенце хIама хьадеш болча къахьегама, республика экономически интеллектуальни потенциалах, Iалама геттара йIаьхийча ресурсех эффективни пайда эцара кIийлен тIа вахара хьал кхы а тоадар.

РСФСР Компарте хьал а лоац, тIехьа а я **лерттIа йолча рыночни экономикага довлара социалистически лостама, хадданза кхоачашъергья саго саг воацавелга доацаш, дуккхача формашка цхьатарра бокъо йолаш, саг рузкъан да хилара гIулакхаш эргадахарах йола КПСС XXVIII съезда решенеш.** Республика коммунисташа магийта могаргдоацаш лерхI рузкъан да хилара шийи лоIаме цхьаккха формаш качъехкилга, паччахьалкхен рузкъан тотальни денационализаци елга. Уж тешаш ба паччахьалкхен рузкъан кIийлен тIа боахам лелабара демократически эргаяьхача формаша шоаш йоккха эффективность йолаш, дунен Iилма-технически прогресса керда карагIдаьннаш хьатIаэца ховш, сага экономически хьашташ кхоачашдулургдолаш шоаш хилар дIахьокхаргхиларах.

Тхо тIехьа правовни финансово - кредитни регуляторашца цхьана планированех дикагIа пайда эца, овлангара перестройка, демократизаци е, къахьегама коллективаш шоай лоIаме планаш хьаеш хилийта лерхIаш йола паччахьалкхен доал дара хIама дулургдола а маькара а механизм хьахилара. Планировани шийи лоархIам байна хила йиш яц республика халкъа боахам, цун къаман-паччахьалкхен, къаман территориальни, административно-территориальни образованеш комплексни дегIайоалаяра де лерхIараш, приоритеташ, ориентираш къоастаеча.

РСФСР Коммунистически парти дага я экономически реформа хиланза яргIйоацаш хилара, цун перспективаш дIайовзийтара, рынках йола шеко дIаяккхара, иждевенчески уйлашта духьаларча къовсаме пропагандистски воздействе ерригача средстваех пайдаэца.

(Марксистски платформана тIатохари. Инициативни съезда оргбюрои). Коммунисташа социальни нийса доацар законагIа чIоагIдайта дагIац. Уж духьал хила беза капитал Iоадара къа ца хьегаш доходаш яхарга вуга частни капитала рынок юкъейоалаяра, къахьегама коллективай членаш боацана нахага акцеш йохкара, хIаьта иштта дуккха нах бе болх боацаш буташ йола маьхах болхлой увттабу рынок хьаяра.

Баланса тIара яьккхача экономика хьалашка юкъе доаладе мегаргдоацаш лерхI оаха паргIатара маьхаш, из дича инфляци лакхъе а экономически кризис иръе а тарлургда.

Шийи политика эггара хьалхара декхар РСФСР Компарте лерхI **социальни нийсхо, хьаьналча, цIенча къахьегама авторитет чIоагIъярах.** Коммунисташа машар хургбоаца къовсам лоаттабергба баха нах къа ца хьегаш даьккхача рузкъана тIагIолла социальни бекъабалара духьал.

Парти гIертаргья **бе болх хилийтара даькъе къахьегамхошта паччахьалкхен гарантеш яла,** профессиональни кийчвалара а йолаш йола говзал лакхъяра а паргIато яла, ханна болх ца беш йоаккхача юкъа кхоачамхиллал материальни Iалашо е; хьадда тIехьа хургья нах кхоачамхиллал материальни а социальни а Iалашбара, эггара хьалхарча аргIана инвалидаш, пенсионераш, дукха бераш дола дезалаш, кхыбола торо йоаца нах а беш, Гаьнарча Къулбаседе, СибарегIа, Дальни Востоке бахача болхлошта эша социальни гаранташ чIоагIъяра.

РСФСР Компарти тIехьа я **Российски Федераци реальни экономически шийи лоIаме хилийтара, массе а боарамашка ше шийна доал дара,** вахара лоархIаме проблемаш къоастаеча халкъа депутатий Советий шерра бокъонаши бизза бехктокхами болаш хилийтара. Регионаш экономически социальни цхьан боараме дегIаахийтара специальни республикански фонд юллилга нийса хет.

Россе коммунисташ тIехьа ба экономике структурни хувцамаш дара, потребительски сектора цунна юкъера дакъа, оборонни промышленноста конверси шеръяра кIийлен тIа халкъа эша товараш дуккхагIа арахецилгеи бахача наха дуккхагIа гIулакхаш делгеи сихдара; производственни сферера финансовни материально - технически ресурсаш фусамашта хьожаяра, предприятей, общественни организацей, бахача наха шоашта Iоаьча средстваех пайда эцара чотагIа **нах чубаха цIеноаш сихха дуккхагIа хьалдара.**

РСФСР Компарти тIехьа я инвалидаш, тIемен къахьегамеи ветеранаш, гIулакха тIара декхар кхоачашдеш байнарий дезалаш, эскаре гIулакх дерий дезалаш, хIаьта иштта хьехархой, лораш, Iилмаи культуран болхлой, дукха бераш дола дезалаш, Чернобыльски АЭС аваои хинна бахачара кхычахьа баха бахийта нах чубахача фусамашца Iалашбара паччахьалкхено, моттигерча Советаша дуккхагIа новкъостал дара.

РСФСР-а Компарте новкъостал дергда республика экономикас цхьатарра бокъо а йолаш **къахьегам дунен халкъашта юкъе бекъачеи цунна кооперацеи юкъе дакъа лацара,** экономика дунен рынка юкъеяхийтара, цхьана йола предприятеш яхкара, йийла экономически зонаш хьахилийтара, республике бахача наьха хьашташи бокъонаши кхоачашъеш товараш хьадеча берригача наьха халкъашта юкъера духхьалара бувзамаш дегIадоаладара.

РСФСР Компарте лерхI йIаьхкхача хана лаьрхIа дола де лерхIараш кхоачашдара потребительски товараш, гIулакхаш дара йола средстваш хьаеча лерттIа болх бергболча рынкага довлара эша дика экономически хьалаш хьахилийтара **тIехьа а ца тетташ болх бе безаши хьем боацаш кризиса духьалара гIулакхаш де дезаши.**

(Россе коммунистий Инициативни съезда оргбюро цу деша хьакъехьара позици. Паччахьалкхен республикански бюджета дефицит дIаяккхара правительствос лаьрхIа лостамаш кхоачашдеш дунен практика тIара динза даргдоацаш да:

— сбербанка цIерагIа цаIаш йола счеташ юкъе а йохийташ доходашта финансови тIехьожам оттабар, шера 10 эзар сомал тIехйолча доходех йола декларацеи ялар, доходех йола сведенеш харцъяхарах бехк чIоагIагIа бар;

— баьдеча экономикаеи къа ца хьегаш яьхача доходаштеи духьалара ахчан реформа яра наькъаца совдолча ахчан дикка дакъа дIадаккхар;

— дай дисача рузкъана прогрессивни налог тохилга юкъедоаладар;

— наличии йоацача сферера ахча наличии йолча сфере даккхара никъ дIакъовлар;

— кооперативни рыночния торговлена доазув дила маьхаш юкъе а дохийташ, оптовии рыночнии маьхапта чрезвычайни хана тIатхьожам меттаоттабари кхы а чIоагIбари. Иштта тIахьожам лоаттабара паччахьалкхенгеи общественни организацешкеи йолча средстваех пайда эцар).

КПСС-ча Демократически платформа коммунистий-реформаторий секце «Социально—экономически политика даькъе» яхача раздела хьалха дIадахача даькъа альтернативни вариант

РСФСР Компарте хьаллоац мехка а республике а лерттIа лоаттаеча рыночни экономикага довлилга. Иштта цунга довлаш коммунисташ гIертаргба паччахьалкхенга гаранти ялийта:

— ерригача категореех болча бахача наьха вахара боарам лохболийтаргбоаца а из тIехьагIа лакхъе йиш хулийтаргйола а гIулакхаш дара;

— кхычахьа баха дIаболхача наха профессиональни говзал Iомаяреи йолаш йола говзал лакхъяреи система юкъе а хьош, болх беш бола къахьегамхой лорабара эффективни механизма, говзал лакхъеча е ханна болх ца беча юкъа вахара боарам хилийтара;

— вахара кхоачам бара боарам юкъе а бохийташ эггара кIезигагIа хьал долча наьха хьашташ кхоачашдара.

Компарти тIехьа я рузкъан да хилара тайп-тайпара формаш дегIайоалаяран йолаш хиларан, царех моллагIа а цаI директивни дикагIа лерхIаш качйоллара духьал я. РСФСР Компарте новкъостал дергда рыночни отноешнеш юкъейоалаяра практически гIулакхаш дара. Цун организацеши органаши гIертац юкъарчал доацаш экономикана кулгалде. Бакъда дуккхача а даькъе коммунистех тийша да кризиса кIалхардовлара тIеххьара толам боаккхилга. Парте лерхI экономически реформеи цун перспективаши дIайовзийтара, рынках шек хулга дIадаккхара, общества дерригача тIоанашка кхаьча кIоаргъенна йолча иждевенчески уйлашта духьаларча къовсаме шийи пропагандистски потенциалах пайда эца. (Альтернативни вариант чакхъяьлар).

РСФСР Компарте хьинаре хьаергья хIанзара социально - экономически политика, производстве, халкъа Iаьдалеи боахама доал дареи органашка болх беча коммунисташка гIолла. Экономически решеней альтернативни вариантaшка хьожаргья, Iомаергья, оттаергья, **рынкага довлара хьалхашка яхьа программаш шерра ювцийта арайоахаргья,** цунца парте дискуссеш ергья. **Тхо гIертаргда дерригача халкъа референдума наькъаца уж тIаэцийта.**

Аграрни дешах РСФСР Компарти гIертаргья юрта бахача наьха вахара социально - экономически хьал овлангара тоаде.

РСФСР Компартин «Коммунисты России» яха депутатски группеи хьинаре дакъа лоацаш хургья РСФСР-е лаьттах, арендах, арендин гIулакхех, городаи юртаи юкъерча вIаши долча керттерча экономически гIулакхех, юрта баха нах социальни лорабарахи цар унахцIено лораярахи, потребительски кооперацеи дегIайоалаярахи кхыдолча дешаехи законопроекташ оттаеча. Оаха де лерхIар **да юрт, эггара хьалха Нечерноземья, СибарегIеи, Дальний Востока яр а йолаш, социальни эргаяккхара паччахьалкхен программа кхоачашъелга.** Юртарча моттиге газофикаци, электрификаци елга, автомобильни наькъаш дехилга керттерча даькъе шийна дIатаэца деза паччахьалкхено.

Тхо тIехьа да юртара экономика **дуккха тайпара хилара,** производство вIашатIехьъяккхара формаш къоастае ахархой шоай бокъо хилара, колхозашта, совхозашта, кооператорашта, ахархой боахамашта **цхьатарра экономически хьалаш хилийтара.** Ахархо шийн къахьегама массаза а да хилийта гIертаргда тхо, новкъостал дергда ахархой ковш, кооператорий бешамаш — огородаш дегIайоалаяра, кхачан продукташ яхара пайда эца ховрг мел долчоа лаьтта далара. ХIанз вахаре хиланза даргдоацар да городийн индустриальни центрийн къахьегама коллективаша юрта массе а оагIорахьара новкъостал делга.

РСФСР Компарте хьаллоац РСФСР Аграрни союза де лерхIараши декхараши, берригa коммунисташ тIаьхьех моттигерча цун органашца цхьана хьинаре къахьегара, ахархой хьашташ лорадара, еррига аграрно-промышленни комплекс дегIайоалаяра новкъостал дара, промышленностаи юрта боахама производстванеи вIаши юкъера экономически гIулакхаш эквивалентни кIийлен тIа хила дезаш лерхI.

Iалам лорадара балха тIа. Коммунистий нравственни политически декхар да **Российски Федераце Iалама рузкъех рациональни пайда эцаран уж меттаоттадаран тIехьарча, сага вахара паргIата хьал хилийтара тIехьарча болама юкъе хьинаре дакъа лацар.**

Тхо тIехьа да экологически законодательство овлангара кердадаккхара, Iаламах пайда эцара экономически механизм хьаяра, боахама — технически проектай общественни экспертиза юкъейоалаяра.

Компарте хьаллоац Брянски, Калужски, Орловски, Рязански, Смоленски, Тульски, Курски, Липецки, Белгородски, Воронежски, кхыча областашкара **чернобыльски катастрофах хьахиннар дIададаккхара союзно-республикански программа.**

Коммунисташа хьинаре дакъа лоацаргда Калмыцки АССР-е, Урале, Кузбассе, Курски магнитни анамале районе, Волга, Оба, Амура хиний бассейнашка, Ладожски Iама, Байкал Iама, Iаьржача, Каспийски, Балтийски фордий, Къулбаседе кIезига нах бола халкъаш дахача регионашка экологически хьал тоадеча **РСФСР правительства гIулакхаш деча.**

Культура, Iилман, образоване даькъе

Культура лакхъяр, халкъа нравственни унахцIено, берригача граждании хьаштанта республика интеллектуальни потенциалах пайда эцара еш йола йоакхо РСФСР Компарте приоритетни лостамаш а хинна дIаоттаргда.

Партийни организацеша шоашта могар дергда Российски Федераце дерригача халкъий самобытни, дукъача къамий йола культура, халкъа творчество дегIайоалаяра, историеи культуран памятникаш лорадараи меттаоттадараи, книжнай издательски гIулакх шердара.

Тхо тIехьа да творчество кортамукъа хилийтара, таланташ боча лораяра, уж массе а тайпара моральнин материальнин хьаллацара. Компарти дага я культура, искусство, Iилма дегIадоаладе безам хургболаш, къонабарий говзал гучайоаккхаргйолаш лаьрххIа йола фондаш, премеш, стипендеш оттаде.

Коммунисташа хьадда дакъа лоацаргда **зIамига городаши юрташи** социальни а культурни а меттаоттаяра, эггара хьалха Нечерноземья, СибарегIан, Дальни Востока яр а йолаш, культурни потенциал лакхъяра программаш оттаеча а кхоачашъеча а. Оаха новкъостал дергда РСФСР кIезига нах болча халкъий культура, мотт, быт къаьстта лора а еш дерригача халкъий культураш духовни вIаши йIаьхий яра культурно-къамий центраши обществаши яхкара.

РСФСР Компарте дакъа лоацаргда республика **Iилма политика хьаеча юкъе,** Iилма балха демократизаци хилийта, академически, отраслеви, вузовски Iилма къаьста хилар дIадаккха; Iилма диктата моллагIча а формех лораде, авторски бокъонаши интеллектуальни доалахьа дари лораде оттаргья. Цо хьаллоац Iилмай Российски академи меттаоттаелга.

Даймехка Iилма потенциал лакхъе лерхIаш РСФСР союзни дунен халкъашта юкъереи Iилма-технически бувзамаш овлангара эргадаьха тоадара тIехьа да тхо.

РСФСР коммунисташ тIехьаба **халкъа образоване** хьакъехьара республика **суверенитет чIоагIъяра,** къамий культура хьаяларца цун бувзамаш чIоагIдара, къаман школа дегIайоалаяра, тайп-тайпара йола дешара заведенеш шоай лоIаме шеръяра, царех шерра пайда эцара.

РСФСР Компарти тIехьа я республикански моттигерчеи бюджеташкара культурана, Iилмана, образованена приоритетни финансировани яра, цу гIулакхашта лаьрхIа предприятей, кооперативай средстваш, общественни, благотворительни, кхыйола фондаш, хIаьта иштта КПСС материальни база юкъеозара.

Коммунисташ дагаба культура болхлой, Iилмахочун, хьехархочун сий лакхде, цар къахьегамеи бытеи хьалаш тоаде, педагогически, Iилма, культурни балхах нийсхонца доагIар далийта, духовни сфера болхлой социальни лорабе, хьакъал дола нах мехкара дIаухилга дIадаккха.

Компарти РСФСР Лакхехьарча Совета юкъе гIоргья Российски Федераце халкъа образованех, Iилмах, дунен халкъашта юкъерча Iилма - технически бувзамех, культурни политиках, творчески союзех, культура Еррироссийски фондах дола законаш кийчдареи тIаэцареи инициативаца. Коммунисташ хьадда **духьал ба культуранеи искусстванеи коммерцаци яра,** саг духовни къеварген нравственни вохаварген вуга антикультура чуйоалаяра.

Политически сфере

Коммунисташа РСФСР хьаллоац суверенни паччахьалкхе — СССР-х дIакъаста йиш йоаца дакъа хиларах тарра. Цар тIаэцац республика законаш союзни юкъарчарна духьалдоахилга; **тIехьаба Iаьдал дерригa Советски хиларан царца айхха цхьана къахьегаран.**

РСФСР Компарте къовсам лоаттабергба демократически кIийлен тIа Советашка дукха коммунистий викалаш хилийтара, царна чухь а общественни организацешка а законодательни инициативашца оттаргйола партийни группаш (фракцеш) хьаергья, законодательни документий экспертиза кхоачашъергья, альтернативни варианташ хьалхашка кхухьаргья. КПСС членаш кIезигагIа болча, уж хургья конструктивни оппозице лоархIам болаш, халкъа ашараштеи хьаштатеи майоаггIара йола решенеш хьал а лоацаш. Российски Федераце коммунисташ кийча ба РСФСР Конституце боарамашка партнерство лелае, кхыча партнерашцеи боламашцеи цхьана Советашка гIулакхаш де. Тхо духьал да Советаш политически нийсхо йоакхаргйолча, амбицеш, зIамигача группай хьашташ кхоачашдергдолча, социальни демагоги лелаергйолча яхара.

Иштта моттиг эттача коммунисташ духьалбовлара общественни акцеши кампанеши дIайолаераш хургба, халкъа тешам боабаь цхьабола депутаташ юхабоахаргба е Совет ханал хьалха дIахецаргья, керда хоржамаш де оттадергда.

РСФСР Компарте юкъеяхьаргья республика законодательни Iаьдала лакхера органаш хьожаргйолаш е политически документаш оттадареи тIаэцареи хьакъехьара предложенеш: РСФСР Конституци оттадара керттерча принципех; РСФСР социально - экономически общественно - политически керттерча дешай хьакъехьара дерригa халкъа референдумаш ярах; РСФСР конституционни судах; РСФСР-ерча моттигерча самоуправлене системах; судебно - правови реформах; РСФСР прокуратурах; РСФСР-ерча паччахьалкхен тIахьожамах; республика арахьарча экономически балха механизмах, эггара боккха лоархIам бола законопроекташ хьалхе а ювцаргья партийни организацешка, РСФСР Компарте пленумашка.

Российски Федераце Коммунистически парте хьалхашка хьоргья бахача наха шоаш бахача моттигера халкъа депутаталла харжара кандидаташ оттабара а къахьегама коллективай викалаш Советашка хилийтара а процесс аттача яккха йиш хулийтаргйолча хоржамий система реформа.

(Россе коммунистий Инициативни съезда оргбюро вариант). РСФСР Компарте хьалхашка хьоргья производственнии территориальнии округашка гIолла массе а боарамий халкъа депутаташ харжара лаьрхIа йола хоржамий система реформа).

РСФСР Компартена **нийса хет моттигерча Советийн цар исполнительни комитетийн председателий функцеш екъилга,** цу предложенега кхы а хьажара тIехьа я.

Оаха хьаллоацаргья къахьегамхой инициативагIа хьахинна халкъа вахара керда формаш: къахьегама коллектива советаш, харжархой клубаши объединенеши, хьинаре гIулакхаш дергда цар составе, халкъа бокъонца долча вахара эггара гаргагIа хиларах тарра самоуправлене органий полномочеш правови чIоагIъе гIертаргда.

(Ийстедоалар 2-ча оагIо тIа).

РСФСР КОМПАРТЕ ГІУЛАКХИЙ ПРОГРАММА

РСФСР Коммунистически парти тІехь я Іаьдален доал дарен лакхерча а моттигерча а органий законаш, решенеш кхоачашъяра хадданза демократически тІахьожам лоаттабара. Коммунисташа къовсам лоаттабергба лостам боацаш, доал доацаш, шийна товр деш боахам лелабара духьал, чІоагІа дисциплина, законность, правопорядок чІоагІъяра тІехьа. Тхо тІехьада зуламашта духьаларча а бахача наха правови кхетам балара тІехьарча а къовсама хьакъехьара республикански программа эггара гаргагІча хана оттаяра, тІазцара, дІаяхьара.

Партийни организацеш декхарийла я сага бокъонаштен кортамукъаленнен эггара хьалхара теркам тІабахийта, наьха уйлашта, тешарашта, къамах хиларах тІагІолла царна моллагІча а тайпара тІакхера, сага сийн лоархІами лохбара духьал я. Парти эггара хьалха тІехьа я сага балха бокъо лораяра, цун бокъоний центр хьаяра концепци оттаяра.

Коммунисташ тІехьаба профсоюзни боламе прогрессивни хувцамаш дара, къахьегамхой бокъонаши хьашташи лорадара царца цхьана къа а хьегаргда.

Коммунисташа къаьстта теркам тІабохийт социальни нийсхон, демократе, социализма духьа болхлойн ахархойн хьахулаш латтача болама юкъе дакъа лацара.

Коммунисташа хьаллоац кагирхой керттера проблемаш къоастаяра, эггара хьалха кагирхой еррига социальни группаш социальни лораяран цхьатарра торонаш йолаш хилийтаран тІехьа йола Российски комсомола законодательни инициатива.

Тхо хьаштдолаш да парте кагирхой политика оттаеча а дІахьоча а комсомоло хьинаре дакъа лацар, цох политически союзник хет, цунца цхьана цхьатарра бокъонаш хилара а юкъарча идейни кІийден тІа айхха цхьана къахьегара а принципаш тІа гІулакхаш де гІертаргда. Коммунисташа шоашта мога новкъостал дергда общественнии пачхьалкхени вахаре еррига сферашка хадданза къона кадраш хилийтара.

РСФСР Компарти тІехьа я кхалнаьха боламца хьинаре цхьана къахьегара. Из тІехьая кханаха шоай социальни лоархІам паргІатта харжа, массе а боарамашка решенеш тІеэцача а уж кхоачашъеча а кхалнаха дакъа лацара, пачхьалкхени общественнии органашка цар дуккха викалаш хилийтара, кхалнаха бокъо ялара; кхалнаьха, дезала хьал тоадара, нанали берали лорадара пачхьалкхен программа кхоачашъяра мамогга новкъостал дергда. Коммунисташа хьаллоац «Вай берий социальни кхоане бахьан» яха кхалнаьха болам.

РСФСР Компарте мамогга лорадергда советски наьха доккхагІдолча ноахалий хьашташ, йоакхо ергья ветеранашта мадоагтІара вахара хьалаш хилийтара, перестройкана тІехьа лоаттабеча къовсаме цар хьаллацарга догдоахаргда.

Коммунисташ динах тешарашцара шоай гІулакхаш кердача тайпара хилийта лаьрхІа ба. Материалистически мировоззрене позицешка а долаш, тхо кийча да динах тешаращца Россе халкъаш духовнии культурнии лакхдара низ тІабахийта.

Йолаш йолча дуккхача партийноста хьалашка РСФСР Компарти хьиннаре цхьана гІулакхаш дещ хургья дегІаахара социалистически новкъа долча кхыча общественни низашца. Оаха яхац «аьрдехьара» хоржамашта хьалхара блок, цхьана болх бара кхыйола формаш хьахила йиш яц. Оаха еррнгача политически партешка, боламашка, организацешка ях граждански барт барахи кризиса духьаларча программахи дола дешаш цхьана дувц вай.

Коммунисташа методашца хІама тохаргья социалистически стройна тІакхувдарашта массанена а, къовсам лоаттабергба раса е къам тІехлархІара, низ бара хьехам берашта, халкъашта, общественни группашта юкъера тешам боберашта, моастагІал хьедерашта, къаьстта аьлча русофоби, сионизм, антисемитизм кхайкаерашта духьал къовсам лоаттабергба.

Мехка Герзашцара Низаш союзни законодательствага хьежжа цІенхаштта вІашагІтохара, кийчдара, эшача цунгара доагІар хьадайтара къаьстта йола бокъо СССР-а хилар хьал а лоацаш, РСФСР Компарте лерхI военни реформа кийчъеча, чакхйоаккхача, Российски Федераце хьашташ теркал а деш конверси еча юкъе хьинаре дакъа лацанза даргдоацаш. Коммунисташ тІехьа ба Герзашцарча Низий общества граждански даькъацара бувзам чІоагІбара, эскарен флотен коллективай вахар тоадара, цига долча кхоачамбоацарашта духьал гуччахьалара критика яра, уж дІадахара новкъостал дара, эскарах дезинформаци яра, аьл-дитт дувцара духьал ба. Коммунисташа хьдда тІаацаш Герзашцарча Низашкара, МВД, КГБ, прокуратура, судий органашкара, хІаьта иштта пачхьалкхенна доал деча системера партийни организацеш дІаяхар.

Компарти тІехьая Герзашцара Низаш кІезигдеш эскаре гІулакх деча, хІаьта ниттa конверси еш оборонни отраслешкара запасе мукъаболийтача наьха мамогга йоахко яра, эскаре гІулакх деча наьха а цар дезалий члений а социальни Іалашон пачхьалкхен программа кхоачашъе а гІертаргья.

Къаман политика даькъе

РСФСР Компарти тІехьая махулла сихагІа керда союзни договор дара. Оаха чІоагІду кортамукъачен цхьатарра бокъонаш йолчен республикай объединени хиларах тарра ший лоІамера союз хьаяраи бІарчча йолаш СССР лораяран тІехьа тхоаш хилар, цхьатаррен вІаши пайданен хилара принципаш тІа республикашта юкъе духьхьалара договораш увттадар нийса а хет тхона.

Коммунисташ тІехьаба кортамукъача халкъий суверенни Федераци РСФСР хилара, хьалхарча аргІанара декхар а лерхI хІара халкъо ший пачхьалкхелала форма ший лоІаме харжара, еррнгача автономей бокъонаш чІоагІа шерьяра, практически кхоачашъяра боарамашка республикански договора проект оттаелга. Автономни республикаш, областаш, округаш хила еза Российски Федераце йиззa бокъо йола субъекташ.

РСФСР Компарте чІоагІа йоакхо ю кІезига нах болча халкъий кхела, цар вахара традиционни куц, боахама болх, культура, мотт дІабалара кхераш лакхлуш хилара. Из гІертаргья пачхьалкхале йоацача халкъий а викалаш хилийта. Иштта гІулакхаш дергда коммунисташа автономни республикай, краяй, областий боараме а. Тхо тІехьаовттаргда инициатива а йолаш кІезига нах болча халкъий хьашташ, законагІа доацаш 30—40-ча шерашка репрессеш яьча халкъий бокъонаш меттаоттаяр тІадола республикай гІулакхий юкъара программа оттаяра.

РСФСР Компарте долла хІама дергда моллагІча а къаман сага, из вахаш йолча моттигах тийша доацаш, конституционни бокъонаши кортамукъален пачхьалкхено йиззa кхоачашхургйолаш гаранти ялара. Оаха нийса лархІац сага бокъонаш йохаергйола, къамашта юкъе дов хьоадергдола кІал дахача къаман преоритетни статус законагІа хилийта гІертилга. Раьза хила йиш яц къамашта юкъе довнаш дахара къам меттаоттадара лозунгех пайда эцара.

РСФСР Коммунистически парти тІехьаоттаргья кхыча республикашка къамашта юкъе довнаш хиннача зонашка бахача республика халкъий с байддарий хьал тІа болча викалий вахар, боахам, граждански бокъонаш лораяра, эггара сихагІа а долла хІама чулоацаш а гІулакхаш дара, царна хинна зе дизза меттаоттадара. Бийддарий гІулакхий хьакъехьара пачхьалкхен боараме комисси а байддарашта новкъостал дара фонд а е ях оаха. Росси дакъа лоацаш хургья националистически экстремизма низ барах хатар хиннача, ваха вай республике моттиг лехача сага новкъостал дара. Тхо тІехьада къамашта юкъера культура лакхъяра, интернационализмана.

Оаха тІахьех доазол дехьа баха вай мехкахой, Росте патриоташ вай Даьхене дІахьоча, перестройка процессашта юкъе могаш дола дакъа лацара.

Идеологически болх

РСФСР Компарте теоре даькъе хьалха кхоачашде дезаш дола декхар лерхI Маркса, Энгельса, Ленина, цар соратникий царна тІехьа барийн тІехьаленга творчески хьажара, социализма исторически опыт критически кхетаяра, дунен вай ханарча дегІадара Іилман анализа, прогрессивни общественни уйлан карагІдаьнарий ларда тІа социализма вай ханара концепци вІаштІехьйоаккхилга. Вай лора а ергья чакх а йоахаргья социалистически идеяш, никъ лувцаргба коммунистически перспективаца.

Коммунисташа яхац шоай идеологена монополи хила еза, амма хиланза даргдоацар лерхI цун Іилман ладрашца хьашт долаш мел волчунна духьале йоацаш эшшаш йола знанеш дІаэца йиш хург мел яр делга. РСФСР Компарте организацешкен комитеташкей хьае лерхI къахьегама коллективашка, нах бахача моттигашка пропагандистски, агитационни разъяснительни балха традицеш юха дийнье ловш мел болчарна хьайийла хургйола клубаш, лектореш, курсаш, из болх тІаберзабе лерхI кризис дІаяккхара тІехьара декхараш кхоачашдеча къахьегамхоша сакхетамца гІулакх леладара.

Парте хьаергья тохамен дешарен центраш, общественни уйла Іомаяра система. Хьала баьйола анализ из дегІадара прогнози е могаргдола интеллектуальни низаш оарцагІдоахаргда. Вай тІехьа да кхолламен Іилмани интеллигенцеца шерра гІулакхаш леладара, дергья а дергда РСФСР-ча тІех хьакъал долча наха парте дІадоладаьраш хьалдувцара.

РСФСР Компарти духьала яц моллагІа болча а аппоненташа еча корта болча а конструктивни а критикана. Цунца цхьана из айхха духьаллатаргья антикоммунизмана, антисоциалистически низашта идейни духьале ергья. Коммунисташа цІенхаштта къовсам лоаттабергба Маркса, Энгельса, Ленина, российски дунен халкъашта юкъерчен болхлой болама кхыболча гІорбаьннача деятелий цІераш сийдоацача яха гІертарга, цар теорией личносташтен дискредитаци е гІертарца.

Вай декхар да — коллективизм, къахьегам безар, вІаши ла хар, бокхагІбараш лархІар, вздел, къахетам санна йолча гуманистически маьхаленашта пропаганда елга.

Дунен халкъашта юкъера бувзамаш дегІа а доаладеш, арахьарполитически информаци вІаштІехьа а йоаккхаш, РСФСР Компарте шерра диалог ергья доазол арахьарча коммунистически, социалистически, социал-демократически, кхыйолча партешцей боламашцей, мел могар дергда эрсий а РСФСР-е дахача кхыча а къамех, цар историех, культурах, дІадахачуни хІанзарчуни проблемех доазол арахьа нийса уйла хьаяра.

СССР кепайоазонах долча Законаца доагІаш а долаш, РСФСР Компарте къаьстта теркам тІабохийтаргба массай кердаьнна уйла хьаяра, перестройка гІулакхах, коммунистийн цар союзникийн барт хилара тІаерзаяь йола эффективни информационни политика чакхъяхара.

Пачхьалкхен органийн общественни организацейн доалахьарча прессе шоай позицеш объективни хьагойтара шоашта могар дергда коммунисташа. РСФСР Компарте лерхI массови информаце средствай шийн доалахьара партийни система чІоагІъе; шийн издательстваш, газеташи журналаши хьаде, радион телевиденен шийн каналаш хилийта. РСФСР Компарте ЦК-и моттигерча партийни комитеташкен болх беш хургья пресс-центраши пресс-группаши.

РСФСР Компарте лерхI редакционно-издательски боахамаш балха керда формаш лохилга тоаде, КПСС программни лерхІарашка дакъа лоацаш йолча Советашца, общественни организацешцен боламашцен соучреждененш хилара хьалашка цхьана предприятеши акционерни обществаши, вепайоазон изданеш хьаелга могаде.

Компарти хьашт долаш я шийн хоржаш йолча органашка журналисташа дакъа лацарца, уж профессиональни дегІабара, цар къахьегамен вахарен хьалаш тоадара гІо дергдолаш я. Партийни комитеташен партийни кепайоазон органашен вІаши леладу гІулакхаш хургда вІаши болча тешамен новкъосташхи, цхьатарра бокъонаш хилараи цхьана гІулакхаш леладаран принципаш тІа.

Парте чура вахар

Российски Федераце коммунисташа шоай парти хьакхоллара республика партийни организацеш вІашагІкхетара механически акт санна а ца лерхІаш, керда политически низ хьахилар лерхІ. Обществен авангардни позицеш хьалаца гІертарца РСФСР Компарте чІоагІъергья коммунистий идейнии нравственнии чІоагІал, цаІали дисциплинен, шоаш кхо ца беши шоашта болча пайдана хІама ца леладеши хилар, партийни вахар хоадам боллаш кердаа доаккхаргда, цунна демократизаци а ергья, партийни массай Іаьдал чІоагІдергда. РСФСР къахьегамхойн халкъийн хьашташ бахьан са ца кходеш болх а бергба.

Вай духьала да парте догматически ликвидаторски уйлаш хилара, шоай гІулакхашца парте сий доаде гІертарех, фактически цунна хийра йолча идейни позицеш тІа ба:нарех парти ІоцІенъяра тІехьа а да.

Къаьстта йола йоахко — парте керда низаш хьачудоагІилга, хьалхарча даькъе, къахьегама нах, кагирхой айхха перестройка оагІорахьара бараш.

РСФСР Компарте лерхI парте хоржаш йолча органашка кхалнаха лаьрхІа, уж парте хиларга хьежжа квоташ юкъеяхьа: партийни органашка кхалнаха юкъе беча балха лаьрххІа йола комиссеш хьае.

Парте къаьстта теркам тІаухийтаргба шийн юххьанцарча парторганизацей бокъонаш шерьяра, хьинари лоІами лакхбара. Уж тІахьийха я кердача хьалашка къахьегама коллективашкара влияни ца йойта меттел, чІоагІъе а гІо дергдола балха формаши методаши лаха.

Коммунисташта керттердар — къахьегамхой хьашташ лораделга. Командни методаш дІаьхача партийни организацеша къахьегама коллективашта могае еза тІехьатетта йиш йоаца социальни а экономически а проблемаш къоастаяра программаш, уж чакхйоахача хьинаре дакъа лаца, къахьегамхой хьаштийн запросийн шийн ханнахьа йоакхо е; политически акцеш чакхйоахача гибкости инициативен гойта.

Шийн организацеш производственни коллективашкара дІаяха яхаш йола требованеш нийсен конструктивни йоацаш лерхI РСФСР Компарте.

Республика Компарте лоархІам боллаш чІоагІъергья нах бахача моттигашкара шийн организацеш, хІара территориальни ячейкана энергични, пропагандистски организаторски болх бе могаргдолаш, къаьстта хоржамашта хьалхарча хана, коммунистий низаш дІа-юха нийсдергда. Цар декхар — наьха вахара хьалаш тоаде гІертилга. Оаха лерхI нах бахача моттигашка царца болх бара территориальни, культурни, общественно-политически центраш хьае.

Коммунисташа лерхI шоай юххьанцарча организацей вахар мамогга демократичнегІа де, новкъосташха дагабувлара, шоашта хетар ален критикан еи кортамукъа хилара еррнга таронаш цар чу хьа а еш. Уже вож дешаш къоастадеча кІезигагІа болаш биса коммунисташ декхарийла ба тІайнца решенеш кхоачашъе, цунца цхьана шоашта хетар ала а цунна тІехьа латта а бокъо а йолаш, царна таро лу шоашта хетакох нах дІакхетабе, цу даькъе массови информаце средствашка гІолла а луш. Юкъара программни лехарашка бодача наькъ тІа тайп-тайпара уйлаш йолаш болча коммунистий йиш я шоашца йоагІаш йолча платформана гонахьа кхотабала.

КПСС членаш хиларцеи цунах тешаш хиларцеи дувзаденна коммунистащца лелаеча хоарцони дискриминацен еррнгача формех уж лораберргба парторганизацеша, партецарча новкъосташта моральни материальни гІо дергда. Шийга доагІача даькъагІа хІара коммунист декхарийла ва шийн партийни организаци а еррнгача парте а кхелахн авторитетахи бехктохаме хила.

РСФСР Компарте, цун моттигерча органаша хиланза даргдоаца гІо дергда политически къовсама хьалхарча юхьнге латташ болча юххьанцарча партийни организацей секретарашта. РСФСР Компарте ЦК вІашагІйоаллаш я юххьанцарча парторганизацей секретарий Ерригроссийски совет.

Парте хьаллоацаргда (секретарий советаш, партийни клубаш и. кх.) санна йола горизонтальни структураш дегІаухилга, регионални межрегиональни проблемаш къестаеча партийни комитетий низ вІашагІтохалга.

Кердача хьалашка парте лерхI шийн доалахьара производственно-экономически деятельность дегІаухувла. Партийни комитетий структурен штаташи цар балха хьалашкен кердача функцешкен хьежжа лертІа йоалаергья.

Партийни доалахьен национализаци елга кІал кІийле йоацаши законагІа йоацаш требованеш лерхI РСФСР Компарте.

Республика Компарти тІехьа я РСФСР къаман-территориальни образованей партийни комитетий бокъонаши шоай лоІамагІа хилари шердара.

Цо чакхбоахаргба хьинарен лоарзагІа ца йоалаши кадрови болх, резерв кийчъелга, пачхьалкхен Іаьдалан управленен органашка могабергба дикагІа бола коммунисташи парте боацараши, шийн оценка тергья пачхьалкхени боахамен органий болхлошта, духьаллаттаргья бюрократизмана, протекционизмана, компетентни ца хилара.

Парте кадрови состав кердаяккха, из энергични, кердача тайпара уйла е а гІулакхаш леладе а могаргдолча нахах хьалйиза езаш я. Партийни органий балха шерра юкъебоалабе беза идеологаш-профессионалаш: философаш, экономисташ, политологаш, социологаш а кхыбола специалисташ а. Аппарата бІарччача балха тІахьожам лоаттабергба хоржаш йолча органаш,а цар решенеш кхоачашъяра тІаберзабаь а хургба из.

РСФСР Компарте ЦК членашта юкъера Учредительни съезда делегаташ, партийни балха проблемайхи лостамехи йолча болхлой группашка, комиссешка кхыбола коммунисташ хержача нийса хургда.

Вай лерхІар — къахьегама сага, из социально лоравар, вахара хьал тоадар, духовно дегІаволавар духьа, социальни нийсхо хиларан мадарра долча халкъа Іаьдален духьа мехка социалистически хургдар Іалашделга.

Хьинаре болх бара ха хьатІаэттай.

РСФСР Компарти кхайк беррнгача, Октябра идеалаш, вай социалистически Даймохк, безаш мел болча, коммунисташна гІулакхий ер Программа вахара кхоачашъяра балха шоай беррига низ, знанеш, ховраш дІа а луш, хьинаре дакъа лаца.

Беррнгача боарамегІа йолча партийни организацеша къахьегамхой хьашташи моттигера хьалаши теркалдеш йола балха хьдда йола программаш оттаяра ориентир да могадеш дола документ.

ЖОЖАГІАТЕН ГІАЙРЕНАШ

Книжка тІара доакъош

Мальсагов Сосаркъа

ЧЕКАНА КІАЛБИСАРАШ: ЦХЬАДОЛА ТАМАШНЕ ХІАМАШ»

Соловкешка нах Іоухийта бахьанаш, тайп-тайпара а шоашта кІала цхьаккха лоаттам боацаш а хиларо, уж духхьал чекистски «юриспруденце» кердакхолларашсанна тІаэцийт.

Масала, чубоахкараштa юкъе я къаенна графиня Фредерикс. ТІом болча хана ЦІеча ЖІарга милосерде сестра а йолаш, доккхий гІулакхаш леладаьд цо, човнаш яьча эпсараштен салташтен гІо деш. ХІанз-м ше цхьаккхе посылка эцац ЦІеча ЖІаргагара, йицъеннай из ЦІеча ЖІаргана. Бакъда, ше дилла а ах-меца йолаш леле а, шийна мел могачох гІо ду цамогаш болчарна, чекисташеи шпанаси даим бегйоахаше. Из Соловкешка яйтаяр графа Фредерикса йиша хилар бахьан долаш. ХІаьта, из — пачхьа министр вар. Николая II-чун хьамсарагІа вола советник санна дІавайзавар граф. Графиня Соловкешка яхьийтаяле а, бІаьшу даьнна граф цу хана мукъа а волаш Петрограде вахар. Дукха ха яц Финляндe дІаваха цунна бокъо енна.

Соловецки гІайрен тІа, цхьан къеча фусаме, халача белхой воча даарси вІашкайихьа Іеш я къаьнарча режима цхьан цІи хезача пачхьалкхен деятела сесаг. Цун гІулакхах бола официальни соцам иштта бар: «Соловкешка дІаяхийта 5 шу данкха, цІий мехкадаьча Николая министра сесаг хиларах тарра». Министр ше-м советски правительстве лакхерча гІулакхе вагІар.

Тимошенко тайпан цІи йола слесарь Воронежера воалаваьвар Соловкешка. Политикаца цхьаккха бувзам боаца болхло вар из. МалагІа бехк бахьан долаш ше лагере чукхессав, ха гІерташ вар из даим. Цхьабакъда, 1925-гІча шера мара, чувоаллаш шиъ шу даькхача мара, приговор йинзар цунна. «Савинкова контрреволюционни организацеца бувзам болаш» хиннав аьнна, кхы а 3 шу даккха дІавахийтар из Нарынски районе.

Цу, аз ювцача хана Новоперскера (Воронежски губернера город) кхы а «савинковнаш» бахкийтар Соловкешка. Царна юкъе: Вращников — графа Воронцов-Дашкова Кавказерча боахамашта тІавиллар, Савинов — специалист, Кривякин — советски учреждене управляющи хиннар, иштта кхыбараш а. Царна тІатоха беза Новицки тайпан цІи йола Полтавски губенера инженери массехк воронежски ахархон.

ДукхагІа болча ахархоша, Соловкешка, «Савинкова заговора» юкъе хиларах шоаш бехке бу аьлча, цец а буйлаш, хеттар: «Савинков? Из малав-теш? Инарал?».

Со Соловкешка волаш, нига воалавир хьанаьхк Эпштейн, 3 шера чувалла суд а яь. Фу бахьан долаш Іововхьийт со аьнна следователага хьаттача, цунна жоп деннад: «Хьо лела ховш вола саг воландаь...». Цу тайпара жоп хезад Гурнов тайпан цІи йолча портнойна - еврейна а. ХьалхагІа барзкъан тика лелаяьй цо, хІанз Кемьлагере швейни мастерскойна кулгалдеш ва.

Дукха ха йоацаш Польшера Россе шиъ поляк венав. ведла. Пограничин Іаьдало беза хьышний баь тІанийнаб ераш, «польски панай къизача Іазапах мукъабаьннараш» санна. ХІаьта, Московски ГПУ-с Соловкешка Іобахьийтаб 3 шу даккха. Шаккхе а поляк хІанз вий кхайкаеш ва, «эггара мукъагІа йолча пачхьалкхен» доазув хоададе, шоашта дагадехача денна.

ХІара шера Кеме 2 эзар гаргга контрреволюционер кхоач. Форда тІара никъ шах мукъабаьлча, Соловкешка хьабайт уж.

Къаьстта дукха нах чубохк лагере Революцен ЦІейна (къаьнарча стилех 25-гІа октября) хьалхарча бетта.

ХІара шера цу ханна ВЦИКо (советски Іаьдал къиза да яхаш дуненъюкъерча буржуазеси эхь доацача эмигранташен бувца оапаш гуча а боахаш) йоккха амнисти кхайкаю доал бе доаллача пролетариата берригача моастагІашта. ГПУ провинциальни районни отделеней председателаша, амнисти араялалехьа шикхо ди хьалха, амнисти йоагІачарех аханешта топаш тох, ахаш концлагере даІбохьийт. Гучча тайпара, амнисти кхачац цхьаннена а. 7-гІча ноябре амнисти е саг коравагІац. ВЦИК а ший декхар кхоачашдаьІа, ГПУ а раьза я, «буржуазе оапаш» а кхераме бац кхы.

Иштта «амнисти» еннача наьха тайпан цІеращца бІарччa оагІош хьалъйинза йиш йолаш ва со.

Тешал дизза хургдолаш, «амнисти» яьча цхьан сагах дувцаргда аз. Из ше меттел, цун берригa гаргара нах а Іобахьийтаб цу «амнисте». Аз вувцар деникински эскара салте ва. Ноябрь бетта советски правительствос кхайкаьча амнистех тийша а тийша, 1923-гІча шера Россе юхавенав из. Доазон тІа советски паспорт киса деллад цунна. ЦІакхаьчача, ГПУ а ваха, ше волга дІахайтад. ТІаккха гаргарча нахаца массехк ди даьккхача, лаьца чувеллав. 1924-гІа шу доладуш СибарегІа Іова тийтав, Нарынски районе, 3 шу даккха. ХІаьта, дан даь йишеи ГПУ-с Соловкешка хьожабаьб, контрреволюционер кІоварах (УК № 68 йола статья). Со вада кийчлуча хана уж хІаманна бехкебоаца бахархой. «тамашнеча амнистена» юкъебахараш, Соловкешка Іеш бар. Зырянски районе шоаш дІабахийтарга хьежаш.

Соловкешка, ца хаддаш, хьаухийтар «амнисти» кхайкаьв эмигранташ а. Со вадалехьа ши-кхо ди хьалха эмигрантий йоккха тоаба ера, дукхагІча даькъе мугІарерча салтех а латташ. Массехк эпсар а вар царца. Царна юкъе — Менуэль тайпан цІи йола кваллерист-субалтерн а Украинай Гетмана Скоропадске адъютант хинна Шапрученко а.

Боккъонца йола амнисти советски Іаьдало (уж эмигранташ бале а советски гражданаш бале а) шоашта тІехьагІа накъабаргболчарна мара йицар. Цу тайпара бар хьалхагІа инарал хинна Слащеви уж моргІаши. Уж мукъа а болаш баха йиш йолаш бар, гІулакхашка хила йиш йолаш а бар, ГПУ-на из пайдане мел долча хана. Дехке мел баьннача эмигранташта советски Іаьдало гешт даьд яхаш, дІахьалхатеттар уж ГПУ-с. Бакъда, шоашта тІадилла декхар кхоачашдаьбаьнна изменникаш, минот юкъе ца йолийташ, е лагере е вокх дунен тІа дІабохьийтар.

Тоъам болаш да большевикаша «амнисти» яьча социал-революционера Савинкова вахара масал. Чекисташа набахтен пхелагІча этажа тІара чукхесса вийнав из.

Мехка юхабоагІа мугІарера эмигранташ, гІулакх дІаьхаца деш, Соловкешка Іобохьийт, нагахь санна топаш тоха суд яь уж беце. ХІаьта, топаш тоха суд эпсараштa ю дукхагІча даькъе.

Советски правительствос, дика даьчоа вонца юха а декъаш, концлагерашка кхувс наьха кхетаме дилла а баркалца юсаргйолча организацешка болх баь нах.

Малеванов тайпан цІи а йолаш царгий лор, московски еврей ва чубоахкараштa юкъе. Моцал токхачарна гІо деча американски благотворительни организаце хьинаре дакъа лоацаш хиннав из. Хинначе, Соловкешка Іо а вахьийтав, 5 шу ІотІа а йилла. ХІанзарча СССР-а Уголовни Кодексе моцал токхачарна гІо дарах сага бехк беш йола статья йоацандаь, Малеванова духьалаяккхай «экономически шпионаж» яха статья.

Американски благотворительни обществана юкъе а боагІаш, моцал токхачарна гІо деш хинна кхы массехк эрсе а «дика диц ца луча» ГПУ-с Сибире Іовахьийтав — Нарынски Печерски районашка.

Петроградерча Александрийски театра сценана тІавилла хинна, тІехьагІа Москве, Доккхача а ЗІамигача а театрашка лакхерча гІулакхашка болх баь Карпов, кхыча артисташца Юровскеца, Георгисаца цхьана Соловкешка чукхессав, контрреволюционер ва аьнна бехк а баь. Со цига волаш, Карпов кхычахьа дІавигар, халагІа йолча моттиге.

Нагахь санна чекисташта саг Іовахьийта бахьан кора па доагІаш дусе, № 68 йола статьяи («контрреволюционер кІоварах») № 72 йола статьяи («религиозни контрреволюци») накъайоал.

Эггара тамашнегІа долча гІулайхех цаІ да. Петроградерча Витте тайпан цІи лелаю саг Соловкешка вайтар, «контреволюционни тайпан ци лелаю» аьнна бехк а баь.

Инженераш - коммунисташ (царна юкъе дегІа тІа мезий сов дукха хиларах еррнгача лагере цІи дІахеза вола Осипов а), форда тІара эпсараш, парикмахераш, помещикаш, Махно новкъостий, украински партизански болама кулгалхой, «экономически гІаьрхой», ГПУ бІина командираш, сахьата пхьараш — лоацца аьлча, Соловкешка йовзаш мел йолча профессей, общественни боламий викалаш бар.

Теркам тІаозаш да сахьата пхьарий, вежарий МышеловиновгІар гІулакх. Уж шаккхе а бехке бора боккъонца доаца ахча кийчду яхаш. Бакъда, следователага тешаша дийцачох а цІагІа чухьажача корадаьчох а гучадьлар, вежарех цаІ мара бехке воацилга. Мишта хилар тІаккха ГПУ соцам? Бехкеволчунна 3 шу суд йир, бехке воацачунна — 10 шу... Чекистски судаша шоай соцамаш малагІча лоаттам тІа деш хиннад, вайна цІаккха а хайна даргдац.

Инженер Красильников Николай Дмитриевич Соловкешка вайтав «дина пропаганда» йир бахьан долаш. Бакъда, цун вахар цхьаккха а бувзам болаш хиннадац цу пропагандаца. Революци ялалехьа из вовзаш хиннав хьаькъал дола, социализмана лаьрххІа духьала вола саг санна. Доал большевикий каракхаьчача, Володарскес массехказа тІавийхав из, контрреволюционни къамаьлаш соцаде дехар а деш. Бакъда, болхлошта юкъе Іалаьмате чІоагІа лоархІаш волча инженера социйташ хиннадац ший къамаьлаш, дІахо а кепаетташ хиннай ший статьяш. Цун хІара статья массаза еш, миста хулар кхаьллача санна хийттад Володарскена. Кастта инженер Москве дІавахав. Цига а, социализмана кертах хІамаш етташ, дІахо вахав.

Эггара тІехьа а Дзержинске теркам тІабахаб цунна. ГПУ штаб-квартире Дзержинскена хьалхашка эттав Красильников. Цига массехк сахьата, къувса а къувсаш, къамаьлаш даьд пар социализмахи социализмо шийна хьалхашка увттадеча декхарехи. Цу тайпара хІама кхы хиннадале тамаш я ГПУ штаб-квартире. Дзержинский тІера хиннаваш шийца майра къамаьлаш дайтара.

Къамаьл хоза а дизза а де ховш вола Красильников, социализм — дош доацар долга, дІахайта гІийртав чекисташта тІавиллачунна.

Дзержинский цо яхачоа хьатІавоагІаш хиннавац... Дуккха ха яьнна, бийса кІоаргъелча, ший кабинете вІашкабуллаш бола менги оттабайтаб Дзержинске Красильникова. Іуйрийна цунна кофе а моладайтад. ДІаваха пурам деннад. Бакъда, малх чубизабалале, ГПУ сотрудникаша лаьцав. ТІаккха, дуккха ха ялале, суд а яь, Соловкешка Іовахийтав.

Лагере мезаша вуача кхаьчавар из. Сона хов «мезий» яхар фуд, хІана аьлча, дуккхача набахтенашка гІолла чакхваьннав со. Цхьабакъда, цу инженерах летараш миссел цхьаннахьа а бІаргадайнадацар сона мезий. ХІара Іуйрийнеи сайрийнен уж мезий доаде оттар из, барзкъашкара Іодега а деш, кораш тІа а бетташ. ТІаккха, юхедисараш коча тІара пІелгашца хьалохьа а деш, доадора. Цхьаща массаза бувъ: «ХІа-хІа! Хьалаца! ХІанз шоллагІбарІ» — яхаш тІехьа а оалаш.

Соловкеша, мецача берзо санна, къаьнабараш а къонабараш а дІабуъ. 1925-гІча шера, февраль бетта, ПоповгІайрен тІа Феодоссерен Севастополерен, Симферополерен, Ялтерен 60 студент кхаьчар, «доазол дехьарча буржуазеца цхьана контрреволюционни заговор» ярах бехке а баь.

ХІаранена 3 шу суд яьяр. Кхийна-нийсбеннача студенташта меттел, лакхерчен юкъерчен классашкара 20 саг вар царца — духхьашха мара бера ханах къаьста бац ала йиш яраш. Чекисташа яххача тайпара хилча, Константинополера кулгалдеш хиннай цар заговор. Бакъда из — хи тІа саьргаца яздаь долга ховр массанена: чекисташта шоашта а чубехкараштa а.

Соловкешка со валехь, кІезиг-дукха хьалхагІа, Закавказски советски республикай ГПУ-с 40 ха яха вола нохчо вайтавар цига. Царех цаІ барака корах арахьежаш хиннав (чекисташа бокъо лацар корах арахьежа). Из бахьан долаш, верригa 40 саг Секирова Лоам тІа дІа а бига, еррнгача лагера йовзаш йолча, наха таІазараш деча моттиге — «кхерий гале» чу хоаваьв. Цига «смоленски гІажамаш» йиттай царна, кхетам чура баллалца. Цу боккхийча нахах цхьанне 110 шу даьннадар.

Партизански отрядех дІа а кхийтта большевикашта тІалаташ бола къонгаши къонгий къонгаши бахьан долаш, бахкийта хиннаб къабенна нохчий концлагере. «Боккхий нах тха кара хилча, Іаьдалца къувса бухьаргбац юхебисараш», — иштта хиннай чекистий уйлаш. Бакъда, къовсам сецабац. ХІаьта, бехкебоаца боккхий нах Іазап токхаш ба. Бехке боаца нах кара а кхувлаш, цар гаргарча нахан бовзачарнен къиза репрессеш ярах, шерра яьржа террор хьахилар советски Іаьдала кулгкІала. Дерригa эрсий халкъ Коммунистически парте кулгалхой лоІама кІаладигара цхьаккха хІама дегаза ца хеташ, шийна мел могар ду Іаьдало.

1941—1945 ШЕРАШКА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР РАЙГОРВОЕНКОМАТАШКА ТIАХЬЙИХА ДАЙМЕХКА СИЙЛАХЬ-БОККХАЧА ТIЕМА ШЕРАШКА ТIОМ БЕШ А ГОСПИТАЛАШКА ЧОВНЕХ А БАЙНА, ДЕДОАЦАШ БАЙНА БIУХОЙ

КАРТОЧКА-ПАМЯТЬ

военнослужащего, погибшего в Великой Отечественной войне 1941—1945 гг.

Фамилия .... Имя .... Отчество ....

Дата, год и место рождения «......» ....19 г.

Национальность ....

Место работы, кем работал ....

Время призыва в армию, каким военкоматом «......» ....19 г.

Наименование воинской части, в которой служил ....

Воинское звание ....

Партийность ....

Правительственные награды ....

Время и причина выбытия «......» ....19 г.

Место захоронения ....

Сведения о родственниках, адреса местожительства ....

Основания для заполнения карточки ....

Спискаш тIа ца тоъаш дола, шоашта хов даннеш анкета тIа IотIа а яздий, республикански военкомате дIадахьийта.

Звягинцев Александр Степанович, тIахьйихав Октябрьски райвоенкомато, ефрейтор, дIавеллав 1944 шера, 2 мае. Тернопольски областа, Гусятински района, Гусятин яхача юрта.

Изламкин Николай Иванович, тIахьйихав Октябрьски райвоенкомато, гIулакх даьд 113 стр. противотанкови арт. Р. Г. К., салте, дIавеллав 1943 шера, 19 июне. Ворошиловградски областа, Антрацитовски района, Красная Поляна яхача юрта.

Щербаков Яков Захарович, тIахьйихав Октябрьски райвоенкомато, гIулакх даьд 1115 стр. полк. салте, дIавеллав 1944 шера 24 декабре, Латвийски ССР, Лиепайски района Приекульски яхача юрта. Сесаг: Щербакова Антонина Герасимовна, ях г. Грозне, ул. Загородни, 12.

Шульга Николай Петрович, ваьв 1912 шера, г. Грозне. тIахьйихав Октябрьски райвоенкомато. салте, дIавеллав 1943 шера 19 ноябре. Днепропетровски областа Криворожски районе Недай Вода яхача юрта.

Ягодкин Сысой Самсонович, тIахьйихав Октябрьски райвоенкомато, зIамагIвола сержант, дIавеллав 1943 шера 20 июле. Тульски областа Арсеньевски района Голубочки яхача юрта. Сесаг: Ягодкина З. П. ях г. Грозне, Кирпични пер., 12.

Яхьяханов Усам Усманович тIахьйихав Октябрьски райвоенкомато, салте, дIавеллав 1943 шера 17 сентябре. Юго-Западни, Девочкино яхача юрта. Сесаг: Яхьяханова М. М.

Абрамянц Андрей Анабекович тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, гIулакх даьд в/ч 31610 гв. салте, дIавеллав 1943 шера 6 июле. Белгородски областа Яковлевски районе Смородино яхача юрта. Да: Абрамянц Агабек вах г. Грозне, ул. Кооперативни, 54.

Аванесов Иван Артакович, тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, дIавеллав 1942 шера 4 мае. Карельски АССР Лоухски районе.

Агузин Сафрон Алексеевич, ваьв 1902 шера, тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, салте, дIавеллав 1942 шера 30 декабре. Кабардино - Балкарски АССР, Терски районе, В-Курп яхача юрта. Сесаг: Агузина Ксения Тихоновна ях г. Грозне гор. Иваново, кор. 130, кв. 5.

Анапиенко Николай Гаврилович, тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, гIулакх даьд п/п 26072, зIамагIвола сержант, дIавеллав 1943 шера 25 октябре Октябрьски районе, г. Белгороде. ВоI: Анапиенко Вал. г. Грозне. «Старый поселок» яхача юрта.

Атращенков Григорий Ильич, тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, салте, дIавеллав 1944 шера, 5 феврале. Днепропетровски областа Никольски районе Павлополь яхача юрта.

Афанасов Афанет Талатросович, тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, салте, дIавеллав 1944 шера, 8 январе Киевски областа Ракитянски района Шарки яхача юрта.

Бибиев Алексей Харитонович тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, зIамагIвола сержант, дIавеллав 1944 шера 8 феврале, г. Белая Церковь.

Барский Василий Дмитриевич, ваьв 1909 шера, тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, салте, дIавеллав 1942 шера 26 марта. Харьковски областа, Волчански района, Рубежное яхача юрта. Гаргара нах: бах г. Грозне, 17 участок, кор. 9.

Брюханов Семен Ефимович, ваьв 1912 шера, тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, салте, дIавеллав 1942 шера, 2 мае. Харьковски областа Волчански районе Байрак яхача юрта. Сесаг: Брюханова Анна Марковна ях г. Грозне, Старопромысловски районе.

Буденный Матвей Алексеевич,тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, салте, дIавеллав 1942 шера 13 ноябре. Краснодарски крае Апшеронски района Куринскн станице Гаргара нах: бах г. Грозне.

Бугаев Михаил Филиппович тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, гIулакх даьд 142 гв. стр. полк., сержант, дIавеллав 1944 шера 22 июле. Волынски областа Любомльски районе Куснище юрта. Сесаг: Бугаева Александра Михайловна.

Выпряжкин Георгий Васильевич, тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, гIулакх даьд 337 стр. полк. ст. лейтенант. дIавеллав 1943 шера 28 январе. Краснодарски крае, Абински района, Шапсугски станице. Сесаг: Выпряжкина Надежда Ивановна ях г. Грозне, Старопромысловски района, 15 уч., д. 59, кв. 17.

Гайденко Михаил Петрович тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, вокхагIвола сержант, дIавеллав 1944 шера 4 апреле. Николаевски областа, г. Новый Буг.

Гашин Иван Алексеевич, тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, ст. лейтенант, дIавеллав 1945 шера 4 мае. Латвийски ССР Салдусски района. Первомайски яхача юрта. Нана: Гашина П. В. ях г. Грозне, Подгорни юрта.

Гарин Иван Савельевич, тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, гIулакх даьд п/п 28403, салте, дIавеллав 1944 шера, 10 феврале, Псковски областа Новосокольнически района Шейново юрта. Гаргара нах: бах г. Грозне, 1 кор. 91, кв. 64.

Горох Степан Ананьевич, тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, старшина, дIавеллав 1944 шера 18 апреле, г. Смоленск.

Губанов Иван Леонтьевич, тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, салте, дIавеллав 1942 шера, 4 мае. Харьковски областа Волчански района Байрак яхача юрта.

Данилов Федор Васильевич, тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, салте, дIавеллав 1944 шера 2 апреле. Тернопольски областа, Тернопольски района, Плотыча яхача юрта.

Демченко Иван Андреевич тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, гIулакх даьд п/п 91030, зIамагIвола лейтенант, дIавеллав 1943 шера 16 апреле. Краснодарски крае Абински районе, Шапсугски яхача юрта. Гаргара нах: бах г. Грозне пос. Грозненски.

Еровенко Алексей Иванович тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, гIулакх даьд п/п 1632, салте, дIавеллав 1943 шера, 20 феврале, Краснодарски края, Пашковски района Гречаная Балка яхача юрта. Гаргара нах. Еровенко Устинья Романична, ях г. Грозне пос. Иваново, д. 86, кв 8.

Ечевский Михаил Алексеевич тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, ст. лейтенант, дIавеллав 1944 шера, 20 марта, г. Николаеве Корабельни районе.

Завгородний Николай Александрович, тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, гIулакх даьд 331-й СП, сержант, дIавеллав 1943 шера 12 январе. Краснодарски края, г. Новороссийске, Сесаг: Завгородняя Прасковья Дмитриевна ях г. Грозне пос. Загрежски, ул. Почтови, 44.

Зайцев Михаил Григорьевич тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, салте, дIавеллав Тульски областа, Черкски районе, Кудиново юрта.

Зайцев Сергей Николаевич тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, салте, дIавеллав 1944 шера, 27 апреле. Тернопольски областа, г. Бучач.

Ишханян Багдасар Гаакович тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, дIавеллав 1943 шера 15 январе Краснодарски края, Армянски района, Режет юрта. Гаргара нах бах г. Гробиле.

Капиболотский Петр Степанович, тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, гIулакх даьд п/п 12271, лейтенант, дIавеллав 1943 шера, 10 сентябре. Краснодарски края г. Новороссийск. ЙоI: Чиж Антонина Петровна ях пос. Военин, Билибински района, г. Магадане.

Каралюк Федор Алексеевич ваьв 1990 шера, тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, салте, дIавеллав 1943 шера, 29 июле. Белгородски областа, Яковлевски района, Дмитриевка яхача юрта, Сесаг: Каралюк Пелагея Леонтьевна ях г. Грозне, гор. Иваново.

Коваленко Василий Дмитриевич тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, салте, дIавеллав 1942 шера 12 мае е (1942 шера, 6 июле) Харьковски областа, Волчански района, Байрак юрта.

Кириченко Федор Семенович ваьв 1901 шера, тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, гIулакх даьд 341 кп. салте, дIавеллав 1942 шера, 19 феврале Белгородски областа, г. Стари Декоп. ул. Ленина. Гаргара нах: бах г. Грозне Старопромысловски района, ул. Бутенко, 5.

Кологайда Нестер Федорович тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, дIавеллав 1943 шера 8 феврале Краснодарски крае Брюховецки района, Арбузова Балка юрта, Гаргара нах: бах г. Грозне Старопромысловски районе, 62 уч., кор. 76, кв. 2.

Королев Федор Емельянович, ваьв 1904 шера, тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, салте, дIавеллав 1942 шера, 23 июле. Дзержински районе, г. Харькове.

Кочедыров Сергей Григорьевич ваьв 1904 шера, тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, салте, дIавеллав 1943 шера, 30 октябре. Полтавски областа, Кобелякски районе, Бутенки яхача юрта.

Кузнецов Владимир Иванович ваьв 1921 шера, тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, лейтенант, дIавеллав 1941 шера 10 августа Киевски областа Киево-Святонмски района, Гажное яхача юрта. Гаргара нах: бах г. Грозне ул. Кооперативни, 21.

Куликов Виктор Поланович тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, гIулакх даьд п/п 20786, салте, дIавеллав 1943 шера 17 августа. Смоленски областа Ярцевски района Петрово юрта.

Кулик Григорий Дмитриевич тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, гIулакх даьд 89 ст. сержант, дIавеллав 1944 шера 23 марта, Николаевски областа. Вознесенски района Александровски яхача юрта.

Леонов Николай Васильевич, тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, салте, дIавеллав 1943 шера 4 марта Смоленски областа, Гагарински районе, Карманово юрта. Сесаг: Леонова Марфа Петровна ях г. Грозне Гагарински районе, ул. Южни. 36.

Лукин Федот Васильевич тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, зIамагIвола сержант дIавеллав Краснодарски края город Новороссийске.

Матвеев Михаил Иванович тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, гIулакх даьд 870 ППС. гв-лейтенант, дIавеллав 1942 шера 1 декабре Волгоградски областа Суровякински районе Б-Осиновка яхача юрта.

Кречетов Иван Георгиевич тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, гIулакх даьд п/п 2031, салте, дIавеллав 1943 шера 25 январе Волгоградски областа Суровикински района Нижний Чир яхача юрта.

Гаргара нах: бах г. Грозне, г. Неортимаске ул. Нефтемайски п. 89, кв. 6.

Мешков Филипп Максимович, ваьв 1909 шера, Тверски областа, Слободнянски района, тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, гIулакх даьд 276 стр. полк, 77 стр. дивизии, салте, дIавеллав 1944 шера 14 январе Херсонски областа Горностаевски района Заводовка яхача юрта. Сесаг: Мешкова Евдокия Семеновна ях г. Грозне, Старопромысловски района, гор. Иваново, д. 95, кв. 5.

Мучкаев Виктор Иванович, ваьв 1924 шера, тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, гIулакх даьд п/п 171631, салте, дIавеллав 1944 шера, 29 апреле Николаевски областа, Жовтневски района, Бармашово юрта. Нана: Мучкаева Пелагея Андреевна ях г. Грозне, 4, корп. 152/13.

Недоспасов Петр Иванович, ваьв 1898 шера, тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, салте, дIавеллав 1943 шера 14 октябре. Груз. ССР, Баржомски района Цагвери юрта. Сесаг: Недоспасова Татьяна ях г. Грозне Старопромысловски района. 69 уч.

Никифорович Дмитрий Ефимович тIахьйихав Старопромысловски райвоенкомато, салте, дIавеллав 1944 шера, 4 феврале. Кировоградски областа. Долински района, Ново-Московски яхача юрта. Гаргара нах: бах г. Грозне, Старый пос., кор. 162, кв. 10.

Калабеков Георгий Ильич. тIахьйихав Октябрьски райвоенкомато, салте, дIавеллав 1944 шера 13 мае Тернопольски областа, Теребовлянски районе, Микулинци яхача юрта.

Цыпляков Александр Никитович, тIахьйихав Октябрьски райвоенкомато, салте дIавеллав 1944 шера 13 мае. Тернопольски областа, Залещицки района. Толстое яхача юрта.

Чернышев Михаил Павлович, ваьв 1924 шера г. Орджоникидзе, тIахьйихав Октябрьски райвоенкомато, вокхагIвола сержант, дIавеллав 1944 шера, 14 ноябре. Закарпатски областа, г .Ужгород. Нана: Чернышева Мария Николаевна ях г, Грозне, ул. Вольни, 23.

Шуманошвили Петр Алексеевич, тIахьйихав Октябрьски райвоенкомато, салте, дIавеллав 1944 шера, 19 июле. Тернопольски областа, Козовски районе, Козова яхача юрта.

Боровиков Афанасий Митрофанович, ваьв 1915 шера, тIахьйихав Назрановски райвоенкомато 1941 шера, салте, дIавеллав г. Целинограде. Нана: Боровикова О. С. ях Акмолинск яхача станце, ул. Кирова, 1, кв. 10.

Гоузибаев Адултей, ваьв 1919 шера, тIахьйихав Назрановски райвоенкомато 1942 шера, дIавеллав г. Целинограде. Нана: Годзиева К. Г. ях г. Акмолинске, Монтажно - ремонтная мастерская.

Мержоев Султан Казбекович, ваьв 1918 шера, тIахьйихав Назрановски райвоенкомато 1940 шера, салте, дIавеллав г. Целинограде.

Мержоев Хамит Казбекович, ваьв 1919 шера, тIахьйихав Назрановски райвоенкомато 1940 шера, салте, дIавеллав г. Целинограде.

Таутиев Лекон Митиевич (Муциевич)? тIахьйихав Назрановски райвоенкомато, салте, дIавеллав 1944 шера, 14 январе, Псковски обл. Себежски района, Бойкино яхача юрта вежаралла кашмашка.

Бакулин Максим Антонович, тIахьйихав Наурски райвоенкомато, гIулакх даьд 298 полке салте дIавеллав 1942 шера, 27 ноябре, Калинински обл. Яблонька яхача юрта. Гаргарнах: бах Наурски районе.

Крамсков Георгий Михайлович, тIахьйихав Наурски райвоенкомато, гIулакх даьд п/п 04028, старшина, дIавеллав 1944 шера, 19 ситябре, Олонец яхача городерча кашмашка. Сесаг: Крамскова Варвара Петровна ях НГIАССР Наурская яхача станце.

Плотников Федор Михайлович, тIахьйихав Наурски райвоенкомато, дIавеллав 1944 шера, 7 июле, Карельски АССР, Суоярви. Да: Плотников Михаил Федорович, вах Наурски районе.

Барминов Алексей Андреевич, ваьв 1924 шера, тIахьйихав Надтеречни райвоенкомато, салте, дIавеллав 1943 шера, 13 июле, Белгородски обл., Инбекински районе Калиновская яхача станице.

Гримайлов Василий Абрамович, тIахьйихав Грозненски райвоенкомато, гIулакх даьд 356 мсб. салте, дIавеллав 1944 шера, 9 мае, Крымски обл., Бахчисарайски района Шули яхача юрта.

Ломовский Афанасий Федорович, тIахьйихав Грозненски райвоенкомато, салте, дIавеллав 1944 шера 28 феврале, Днепропетровски обл., Широковски района Широкое яха поселке вежаралла каша.

Свечников Ефрем Хрезантьевич, (Харламович)? ваьв 1900 шера, тIахьйихав Грозненски райвоенкомато салте, дIавеллав 1943 шера 14 январе. Ленински района, г. Донецке.

Тупицын Евстафий Алексеевич, ваьв 1895 шера, тIахьйихав Грозненски райвоенкомато, гIулакх даьд 308 гв. с. п. салте, дIавеллав 1943 шера, 28 ноябре, Херсонски обл., Горностаевски района, Соломки яха юртарча вежаралла кашмашка. Сесаг: Тупицына Александра Ефимовна, ях г. Грозне, Первомайски яхача станце.

Тамудинов Загид, тIахьйихав Грозненски райвоенкомато, дIавеллав 1945 шера, 1 феврале, Латвийски ССР, Салдусски района, г. Пампали.

Богаев Магомет, ваьв 1904 шера, тIахьйихав Малгобекски райвоенкомато, гIулакх даьд стр., п. 1237, в/ч 21412-ж, салте, дIавеллав 1943 шера, 21 марте, Смоленски бл., Демидовски р-на, Пржевальски яхача поселке № 4 йолча каша. Воша: Богаев Усман, вах Староюртовски районе.

Вилинский Петр Михайлович, ваьв 1919 шера, тIахьйихав Малгобекски райвоенкомато, сержант, дIавеллав 1943 шера, 1 сентябре, Нововодянски с/с. Благодать яхача юртарча вежаралла кашмашка.

Диденко Иван Тарасович, ваьв 1921 шера, тIахьйихав Малгобекски райвоенкомато, салте, дIавеллав 1943 шера, 19 сентябре, Смоленски обл., Целебиновка яхача юрта. Да: Диденко Тарас Маркович вах г. Малгобеке.

Жуковцев Дмитрий Сергеевич, ваьв 1900 шера, тIахьйихав Малгобекски райвоенкомато, ефрейтор, дIавеллав 1944 шера, 23 июне, Бродовски района, Подкамень яхача юрта.

Звягинцев Иван Кондратьевич, ваьв 1894 шера тIахьйихав Сунженски райвоенкомато, салте, дIавеллав 1944 шера, 15 январе, Каменец-Подольски обл., Шепетовски района, Хролин яхача юрта. Нана: Мария Агафьевна, яха Сунженски района, ст. Троицке.

(ДIахододар хургда)

«ПОЛИТИЧЕСКИ» БАРАШ. ПРИВИЛИГИРОВАННИ КЛАСС.

Политически барех карарча хана Соловкешка 500 сагва. Царна юкъе 150 кхалсаги цхьа итт-ткъаьх бери. Берашкара хьал а боккхийчаргара хьал а цаI да. ЦаIаш да цар декхараш а, бокъонаш а цаIаш я. Цхьатарра я кхачан паек а.

Попов-гIайрен тIа политически барех 60 маIсаги 40 кхалсаги ба. Царех дукхагIа бараш социал-революционни, социал-демократически, бундовски, анархически, иштта кхыча партешта юкъебоагIа. Берригаш а Соловкешка Iобахьийтаб 1917 — 19-гIча шерашка советски Iаьдала духьала а болаш, цо леладечун критика яьндаь.

Соловецки гIайре, гобаькхка дIалаьрхIача, цхьа 40 миль йолаш хургья. ГIайрен тIа Iалаьмате дукха хьагIараш я. Укказа баьхаб монахаши, цхьоал хержараши, йист ца хила нигат даь нахи. Лоаман кхера тIа яьха я уж хьагIараш, дIаяхача гаьннарча бIаьшеренашка хиннача фусамашта тара а я. Монастыре 3 — 4, кхыметтел 10 миль, гаьна яда уж хьагIараш. Цар чу баха ховшабаьб «политически» бараш, хIара хьагIар чу 20 — 30 саг хоавеш.

ХIаьта, Кемьлагере № 11 йолча лаьрххIа йолча бараке бах уж. Барак шин даькъа йийкъа я. Ахане чу — маIнах ба, воккхазахь — кхалнахи бераши. Барака гонахьа аьшкасаьрга карт я, салтий а ба цунна ха деш.

Бакъда, Соловецки гIайрен тIа политически бараш мукъа лел, хаьхой боацаш. Цхьан барака чура вокх барака чу аха а бокъо я цар.

Попов-гIайрен тIа-м, зарядкана а салаIара а, салтий уллув боацаш арабовлийтац уж. Контрреволюционерашцей уголовникашцей вIаши хьокхалуш бац политически бараш. Большевистски идеологеца цхьацца дола юкъара хIамаш а долаш хул цкъаза политически барий. Из ала йиш яц контрреволюционерех. Цудухьа, Iаьдала теркам чубоахкарий кхыча тоабаел дукхагIа тIаувз политически бараша. Цар хьаьшташка а декхарашка а дикагIа хьож лагерни хьакимаш. Цу хьакъехьа политическичарна гIо ду Малхбузехьарна Европан социалисташа. Цар оаз, теркал ца еш, лергашта юххеда тIехъялийта лоархIабац коммунисташ. Из бахьан долаш, юххера а. лагере хьакхаьчача, политически бараш, контрреволюционерашца нийсбича, духхьал ялсмален хьалашка нийслу.

ХIаьта, контрреволюционераш, кхыметтел гаргарчарга каьхат язде йиш йолаш а хиннабац. (каьхаташ дерригаш а чекисташа деш) посылка эца йиш йолаш а хиннабац, 1924-гIа шера «кабинет» хувцаяллалца. ХIаьта, политически бараш массаза а хиннаб уж бокъонаш йолаш.

Нагахь санна контрреволюционер гаргара нах болаш веце, цар цунна ахча, кхача, барзкъа ца кхухьийте, ах-меца волаш, леча денга кхаьчавах из даим. 10 ден хьалхе луш йола паек тоъац 2 денна-бийсанна мара. Цул совгIа, Iовохьийтача хана, контрреволюционерен цун дезален мел болча боахама конфискаци ю Iаьдало. Политически бараш-м бокъо йолаш ба, гаргарча нахагара хийцца посылкаш хьанийе. Цул совгIа царна дикка новкъостал ду Малам Пешковас кулгалдеча Политически ЦIеча ЖIарго, доазол дехьарча социалистически организацеша, «Российски Iобахьийтараштея чубоахкараштея гIонна йолча Комитето», кхычар. Ала деза, цу тайпара йоакхо цIаккха а яйзаяц контрреволюционерашта.

Политически бараш шоай къаьстта библиотека йолаш а ба. Ца хаддаш, эрсийн доазол дехьарчеи яздархой книжкаш хьаух цу чу. Политически чулоацам боацача советски доазол дехьарей газеташи журналаши хьаязде бокъо йолаш а ба уж. Культурни декхарашта лаьрхIа обществаш вIашагIаехна бокъо а лу царна. Политическичарна керттелаттараша хьагIарашка а № 11 йолча бараке а тайп-тайпара газеташ деш, дебаташ ю. Спортаца доттагIал леладе йиш йолаш а ба уж. МоллагIа цар язъяь жалоба теркал ца еш йитац администрацес.

Кхы тайпара да контрреволюционерашкара хьал. Лагерни читальня мара яц цар доалахьа. Лагерни шпанас цунах нишка уха моттиг яр бахьан долаш, цхьаккха а контрреволюционер чуводац цу чу.

Лагере шиъ периодически издани ух« «Къебараш» яха газети «Безбожник» яха журнали. Кхыметтел из литература а, денна 2—3 бутт баьлча мара кхачац контрреволюционерашка. Хана аьлча, хьалхагIа Кемьски администрацес, тIаккха Соловецки администрацес, цул тIехьагIа красноармейцаша деш из, тхога кхачалехьа. Политически меттел культурни гIуланхаш а леладе йиш йолаш бац контрреволюционераш. Ха а яц царга уж леладе, халача къахьегамо дIакхоал цар мел йола ха. Контрреволюционерий жалобашка мишта хьож администраци, ховш да вайна. Уж теркалъяц. Цул совгIа, уж язъьячарна тайп-тайпара халахетараш ца деш а дисац.

Деррига а дийцачул тIехьагIа, политически бараш цхьаккхе а тайпара болх беш бац. Царна Iалаьмате паргIато хул цу гIулакхах, хIаьта кхычарна боккха Iоткъам хул. Лагера чухьа а арахьа а мел бола болх контрреволюционерий белаж тIа буж. (Шпана къахьегама юкъеувза йолаь дукха ха яц).

Цхьабакъда, доазол дехьарча социалистий йоакхо Советски Iаьдала теркамиx хинна Iай-теш, политически бараша Соловкешка шоашта иштта вахар оттадара бахьан? Iац. ДукхагIча даькъе. политически барий шоай денал да укхаза хьалхарча метте.

Со лаьрхIа духьала ва политически болчар социальни программана: цар цун ларде уьттаду декхараш цкъаза большевистскичарех къоасталуш дац; вахарца кхоачашде таро хургйолаш а дац. Деце, цар деналах, цар организаци кхотаенна хиларах, цец ца ваьлча валац. Шоаш хьадехачоа а шоашта бакъхетачоа а майрра тIехьабовл уж. Социалистий дисциплина кхыметтел шпанай дисциплинала тIех я. Шоашта хьалхашка оттадаьча декхара тIехьа моцал такха, восстани айе а, нагахь санна эшаш хуле, синош Iодахка а. кийча ба уж.

1923-гIча шера, Iай, Соловецки монастыра юххе политическичар (1000 саг) хьагIара кIоже ша тIа хехкалу моттиг яьяр. Ша тIа хехкалуш, революцинни иллеш доахача политическичарга совца, дIадовла, аьннадар лагерни администрацес. ТIаккха амар деннадар, илли саццийта, аьна. Политически бараш совцаш хиннабац. Ногтева красноармейций взвод а яйта, топаш еттийтаяр ша тIа когасоалозаш хехкачарна. Нийс саг вийра цига (6 маIсаги 3 кхалсаги), дукхахчешта човнаш йир. Политическичар голодовка кхайкайир. Москвера тохкама комисси яйтаь дийхар цар. Соловецки гIайрен тIа а Попов-гIайрен тIа а мел вола политически вар голодовке дакъалоацаш. Цхьабараш сов гIелбаларах нийсса уралоатталуш бапар. Уж больнице Iобахийтар. Моцал тоххачарех цаI цIи хеза вола социал-революционер Богданов вар. 1925-гIча шера, апреле. Нарынски районе ше дIавахийталехьа, Соловкешка социалистий кулгалхо вар из.

Ногтев больнице вера, моцалла Iазап шоашта тIайийцараш юхабоевлийта дагахьа. Из бIаргагушие а, «Палач!» аьнна цIогIарч лаьннад. Из гучаварах, нийсах хьадача наха Iоткъам хилар кхераш. Богданова ше носилкаш тIа а вилла дIааравакхийтав, Больница коа хьаттад Богданова: «Сендухьа венав хьо?» «Юхадовла деза цо, дош доацар да оаша леладер». — аьнад Ногтевс. «Из деррига а дале. Iа тхона тIадена гIулакх, юха дIачухьо со больнице, нах боабаьчунца кхы къамаьл дац са!» — аьнна дIаходадаьд Богданова.

Эттара тIехьа а политически бараш шоайчуньга кхаьчар. Цу шера сентябре комисси хьожайир. Цунна чубоагIар Смирнов (СССР Лакхехьарча Суда Прокурор), Катанян (ГПУ прокурор), Сольц. Бакъда, социалистайта шоаш догдаьхачох дерригa а хилаьзар. Ногтевна цхьаккха гIод тоханзар нийс саг верах. Комиссе тешал дир, цо мел даьр, шийна а ший наха а тIаьтта нкерам юхатохарнухьа даьд аьнна.

1924-гIча шера, аьхки, политически бараш юха а моцал такха айттар. ХIанз цар декхар, кхача тоабалийтар. 13 дийнахь моцал тенхар цар, Массехк саг велар цу юкъагIа, бIаь гаргга саг больнице Iоевллар. Юха а Москвегара жоп дийхар хьакимаша. Москвера хоам бир, забастовщикаша яхар кхоачашде аьнна. Цу хана деяз царна хIара дийнахьа ши фунт маькхи (кIайяри Iаьржаяри), цхьа фунт дулхи, дикагIа дола даьттеи, шурен фуаши тела баьлар. Уж пайкаш таханарча денга кхаччалца телаш я цаьна.

1924-гIа шу кхоачалуш, 1925-гIа дар долалуш Петроградерен, Москверен, кхыча городашкарея студенташ аха баьлар. Советски правительствос доладаьдар дешара заведенешкара буржуазин овлая тIара бола студенташ лелхабен чубехкен, цар моттиг коммунисташта мукъаяккхардухьа.

Уж кхаь этапах кхаьчар. Хьалхара ши этап, 30 студент юкъе а волаш. Кема ера 1924-гIа шера, августе. Ерригача партей викалаш (монархисташ а, социал-демократаш а, анархисташ а) юкъе хиларца белгала яр уж этапаш. Керда баьхкачар шоаш политически ба аьнна а, шоаш хьагIарашка баха безам болаш болга а, дикагIа бола кхача ийбе лаьрхIа болга а хьакхайкадир. ТIаккха моцал такха айттар студенташ. Политически болчар хьаллаьцар уж. Моцалах массехк саг венначул тIехьагIа, студенташ политическичарна юкъебахийтар, Конд-гIайрен хьагIарашка баха а ховшабир.

Конд-гIайре монастыря 10 миль гаьна улл. ХьалхагIа цига «сексоташ» дIаухийтар, (ГПУ секретни сотрудникаш) маIанах а кхалнах а. Цар декхар — чубоахкарашта тIехьа бIарг лакхари шоашта гучадаьннар тIадилла донесенеш язъяри. Цу тайпара нах (лоацца аьлча — аькхаш) Ногтева шийна мутIахьа берзабора дикагIа йола пайкаш теларца, тIехьагIа, кхы шийна эшаш ца хилча, къаьсттача хьагIарашка Iоховшабора.

КхоалагIа группа — 26 студент, царна юкъе 2 анархист а волаш, Кеми баьхкар 1925-гIча шера, апреле. Петроградерa Кеми шоаш хьабоалабеш, вагон йохаяь хиннай цар. Шоаех политически бараш лархIа яьха студентий дехар кхоачашдаьдац администраце. ТIаккха, социалисташа хьал а лоацаш, моцал такха айттаб студенташ. Пхи кIира даьккхад цар, хIама ца юъаш. Ногтева ГПУ дIахайтад, цигара хоам баьб студенташ Петрограде юхабига аьнна. ДIахо царех фу хиннад ховш дац. Iаьдалца дола деррига къамаьлаш «инарал» Эйхмансага гIолла ду чубоахкараша: Ногтевца къамаьл де тигац — из гоама ва царна. Кхыметтел, доккхийча гIулакхашка бола ГПУ викалаш а наркомюста (юстице халкъа комиссариат) хьакимаш а теркалбе тигац.

1924-гIа шу чакхдоалаш Соловкешка «разгрузочни комисси» ера. Смирновхи, Катанянахи, Бокияхи, секретарахи латтар из. Цу комиссес шоашта доккхий дикаш дергда аьнна, хетар чубоахкарашта. Амма, царна хетараш кхоачашхиланзар. Комиссе «йоасса-м» йир Соловкеш, шпанах мара йоассайинзар. Виъ бIаь гаргга уголовник мукъавалийтар. Политически барехи контрреволюционерехи цхьаккхе а вацар царна юкъе. ДIайодаш йолча шпанаца къасташ, Катаняна аьлар гулбаьча чубоахкарашка: «Нагахь санна, хIанз мукъабаьхараш, тоа а бенна, царех Советски республика пайдане гражданаш хуле, хургдолча шера юха а вена, кхыйола тоаба мукъайоаккхаргья аз».

Цу тайпара, мукъабаьннача уголовникай дIахо хургйолча поведенеца ювзаенна хилар политически барийи контрреволюционерийн кхел. ХIаьта, уголовникаш дIахо йодача хана тоалургхиларах, уж нийсача новкъа баргхиларах, даха дог дацар.

Соловкешка кхоъ ди даькхар комиссе, дукхагIа йолча хана чарахье а ухаш. ТIехьара оакхарий а караIомадаь хьайбаш а дIадаьхар комиссе. (ТIеххьарча шерашка монахаша караIомадеш хиннад уж).

Ше гIайрен тIара дIаводаш Соловецки монастыра хьагIарашка эттар Катанян. Бакъда, политически бараш; «Наьха цIий мийннар! Нах боабаьр! ДIавала тхона гучара!» — яхаш цIогIарч а дийтта, араэккхаваьв.

Лакхехьарча Суда прокурора Смирнова собрани гул а яь, дIаьхха къамаьл даьд. «Эмигрантски белогвардейски прессой доазол дехьарча буржуазни газеташей советски Iаьдал бIехдеш доацар дувцара» духьала яр цун доклад. Эггара дукхагIа «Дни» яхача социал-демократий газета еттаелар хIамаш, цо ший «эхь доацача Соловкех болча оапаща малхбузехьарча Европа пролетариат тувлаеннадаь».

Москве юхавахача, Смирнова яз а яь, кепатехай «Соловки» яха брошюра. (Паччахьалкхен издательство, Москва, 1925-гIа шу). Цу тIа дувц Соловкешка боккъонца йола мукъале я яхаш, администраци чубоахкарашца кIаьда а къахетаме а я яхаш.

Из деррига а Iаьржадар «кIай» да яхаш дийцачул тIехьагIа, шоай гIулакха раьза боаца чубоахкараш бег а боах Смирнова. Цу брошюра дукхха экземпляраш Соловецки лагерашка хьа а яйта, чубоахкарашта дIайийкъар. Цу чубоахкарашка, брошюра тIа яздаьчча тайпара, минот массаза йоал. «мукъален, тIехдика кхачен, администраце къахетами» кхоачар.

«КIаьда», аз маьллара, политическичарца мара яцар администраци. Ногтев а, Эйхсман а. цар гIсчий а политически бараша оалачунга ладувгIаш бар. Квартирмейстерашца, кухней мастерскойшкей болча надзирателашца, къахьетама полкийн отрядийн командирашца деш дола къамаьлаш политическичар староста «Тхона лов...» яхача дешашца доладора. «Оаха дех» яхача дешашта меттел. Пайкаш дIа-хьа екъача хана, Богдановс, квартирмейстер волча ва а вайя, дикагIа дола дулхи кIай маькхи, иштта кхыдари дIакъоастадора ший группана. Цул тIехьагIа политическичар староста хиннача социал-демократа Мамулова, Владикавказерча юриста, дIахо йихьар из традици. Массайолча оагIорахьа шийчар гадоккхаш вар из а.

Политически бараш шортта мукъа ха йолаш ба. Цудухьа шоай бераш шоай уйлашкеи шоашта хетачунгеи хьажжа кхеде таро хул цар.

Каст-каста го йиш я 10 шу даьнна кIаьнк, социалиста воI. Баракашка гIолла ше чакхвоалаш, чекисташтея охранникаштея тIа а чувхаш, сардамаш доах цо.

ХIаьта, чубоахкараша, шоашта белар духьа, «малагIча партена чвводаш ва хьо?» — хаьттача, курра корта ай а бийя. оал «Со — социалист ва! ДIабаха коммунисташ — узурпатораш!».

(ДIахододар тIайоагIача номерашка).

ДоттагIлен шаржаш

НГIАССРа, СОАССРа, Абх. АССРа заслуженни артистка ЯНДИЕВА ТАМАРА.

* * *

Тамарий бIаргаш
бIаргадайча,
Царех сиглара седкъий
хьег.
Шойл уж дуккха хозагIа
хилар
Ла ца могаш лаьтта лег.

РСФСРа заслуженни артист ОМАЕВ ДАГУН.

* * *

Нохч - ГIалгIайчен
хIара цIагIа
Дагун хестош айбу кад:
Вайнаьха хьаькъал, денал,
дикал
Цо дуненна дIагайтад.

НГIАССРа заслуженни артист АЗАЕВ ХЬАМИД.

* * *

Цун творчески
темперамент —
Боккъонца йола динамит.
ЦIерах баьге дIабоал
сатем,
Ваьлча сцена тIа Хьамид.

Театран кинон артист НАУРБИЕВ РУСЛАН.

* * *

Радио чу илли оал,
Геттар хоза халхавоал,
Ловз кино а театре а —
Массе говзал цунах йоал!

Х.-Б. ИСРАИЛОВА
сурташ.

Мичад шо, выпускникаш?

Школашка дешара шу дIадоладалехьа цIаьхха а дагадохийта лов Наьсаречна педагогашта, даьшта-ноаношта, промышленни а юртбоахама а предприятей кулгалхошта, депутаташта.

Хьажал суртага: мел цIенхашта ба педагогаш а царна хьалхашка багIа цар питомцаш а (укх шера экзаменаш луча деношка Наьсар-кертерча цхьоалагIча юкъерча школе даьккха сурт да шоана гур).

Иштта уйлане яхаяр цу деношка района школех къасташ хиннача 2722 совгIа болча кагирхой юхьмараш (царех 1121 — 11 класс йоккхаш бар — вожаш — 9, из а я выпускной).

СихагIа экзаменаш дIа а енна школера бовда гIерташ еш яцар цар уж уйлаш. Царна дукхагIа дагадаьхнараш вахаре долха шоай наькъацтакилгаш дар.

БIарча къона арми ма йий школашкара араяьннар. Мича гIоргба уж, мишта баргба уж къахьегама наькъ тIа? Царех дошои дотои медалаш яьхача 109 сага-м цхьацца никъ кораба мег лакхехьарча а юкъерча а дешара заведенешка. Массехк процент кхыбарех хила мег из ираз долаш. ТIаккха юхебисараш фу де дезаш ба. Кхыметтел балха отта моттиг а шоашта ца хилча, дIахо деша торомоттиг а ца нийсъелча?

Ер мугIараш айса яздалехьа. дукхача къахьегама коллективашка хилар со — царна юкъе цхьаккха а укх шера выпускник вий хьожаш. Коравинзар сона цу тайпара саг. Е уж шоаш болча дIабехаш а саг коравинзар.

Шефаша а букъ берзабаьб школашкахьа. Царгара шоашта новкъостал эшача хана-м, Iымерза а оалача деша шаьра-камьрша а хулар шефаш. Диззача диъ шера шоай расписанешка хьажжа балха дIа а ухаш трикотажни фабрике къахьийтар городской цхьоалагIча школе 9—10 классашна дешадаьгIача бераша. ЧIоагIа раьза бар цу гIулакха шефаш. Раьза бар бераш мах боацаш къахьегача хана. Бакъда, гIулакх талхар, бераштa кIезига-дукха алапи доагIаргдола моттиг вIаштIехьяккха еза аьлча. Цигга «бувваьлар» шеф ший школацара.

Со-м валлац, цу гIулакха кулгалхой-шефаш бехке ба ала, цар гIулакх шоашкара футтаройна леладу ала а. Бехке яр дешара заведенештеи къахьегама коллективаштеи юкъе боацача бувзама система я.

Школашка дIахьош дола шераш-м (дуъачунга - дувхачунга диллача) даьш-ноаной цхьацца таро а еш дIахьора къонабараша. ТIаккха «СССР-а гражданаш» хилча а даьй-ноаной «ти бахка» кхелла мичаб уж.

ЧIоагIа бакъахьа хетар, районера компетентни йола органаш, общественни формированеш укх шера школацара къаьста селла дукхха къона нах мичахьа дIа-хьа баьржаб, цар вахар-делар мишта дIадоладеннад хьожаре. Дикка хьажача, царех цхьабараштa балха отта моттигаш корая а мегар. Дерригача дунен тIа дIа-хьа баьржачарех фу хул, ховш а ма дий. Иштта ховш да, царех юхе а бнса дер-дайна лелачар дер а.

11 шера, Iаьдал а, дай-ноаной а уралатташ кхебаь, нах хур хургда-кх - шоах аьнна, эрий ара дIахеца йиш йий?

М. КАРАЕВ.

РОССЕ КЪАМАШ ДЕБ

1989 шера яьча переписах белгалдоакх, Россе территоре тIа дахача дукхача къамий нах тIакхетар.

1979 шера денз бIарчча хьанийцача, республике массаза а бахаш бола нах, 7 процент тIакхийттаб.

ДегIаахара темпаш вIаши нийсъяро хьахьокх, Къулбаседа-Кавказе, Сибаре, Гаьнарча Востоке хьалхаденна даьха къамаш дукхагIа дебаш хинна хилар.

ГIалгIай къам тIакхийттад 30 процент, нохчий 26 процент, Дагестанцаши тувинцаши — 25 процент, къоршой — 20 процент, буряташ — 19 процент, калмыкаши алтайцаши — 18 процент, Къулбехьера къамаш — 17 процент, якуташ — 16 процент.

Уж къамаш дебара керттера бахьан дукха бераш дар да. 1988 шера РСФСР гIолла юкъера лаьрхIача 1000 сага сих 16 бер даьча, кабардинцийи калмыкийи 26 бер даьд, тувиций — 34.

РСФСР-е бахача къамашта юкъе цу ханачухь белгалдаьнна дийбад хIиррийи черсийи къамаш — 14 процент хIаране, хакасий — 13 процент, татараш 10 процент. РСФСР-е юкъераболчул марийцаш бебара боарам кIезига лакхагIа бар — 7,3 процент, хIаьта цхьадолча массаза а даьхача къамий из хьокхам республиканси юккъерча боарамал лохагIа хиннаб: комий — 5,1 процент, чуваший — 5,0 процент, башкирийи удмуртийи — 4,2 процент.

Белгалдаккха деза РСФСР-е массехк итташ шерашка жуттийи карелаши, мордвинцаши кIезиглуш болга. 1989 шера жуттий — 536,8 эзар саг вар, карелаш — 124,9 эзар, мордвинцаш — 1072,9 эзар.

Цун керттера бахьан — кхыча къамашца этнически ассимиляци яр да, хIаьта жуттий кхыча мехкашка дIаахарцеи кIезига бебарцеи.

РСФСР-е дахача къамашта юкъе эрсий боацаш эггара дукхагIа дола къамаш да: татараш, украинцаш, чуваш, башкираш, белорусаш, мордвинцаш.

1979 шерачул РСФСР-е эрсий дукхагIа хиннаб 5,6 процент (6,3 миллион саг тIакхийттав) хIаьта берригаш а 119,9 миллион хилар. РСФСР-а бахача наьха дукхала дола цар дакъа тIехьтIехьа лохлуш да: 1959 шера из хилар 83,3 процент, 1970 шера — 82,8 процент, 1979 шера — 82,6 процент, 1989 шера — 81,5 процент.

ДукхагIа долча даькъе из бахьан, республике юккъерча хьокхамга диллача, уж эггара кIезигагIа дебар да (1,4-за кIезигагIа), иштта Россе территоре тIа дахача дукхагIа долча къамашта юкъе а.

Переписа даннех Россе 5,5 миллион татараш бах.

Уж, 1979 шерачул 516,3 эзар тIакхийттаб, хIаьта республика юккъера удельни дозал 3,6-негара 3,8 процентана кхаччалца тIакхийттад.

РСФСР-ра территоре тIа 4,4 миллион украинцаш бах. Федераце бахача наха юкъе цар лоаца дакъа дегIаденад 2,7 процентагара 3 процентага кхаччалца.

Ювцаш йолча юкъа чуваш 83,3 эзар тIакхийттаб, хIаьта 1,800 эзар саг а ва, хIанз башкираш 1,3 миллион саг, белорусаш — 1,2 миллион. Россе бахача наха юкъе цар удельни дозал 1979 шера боарам тIа дисад, хIаьта доагI-доагIача 1,2, 0,9, 0,8 процент а хул.

Союзни республикашка массаза а дахаш дукхагIа дола къамаш дебалушхилар белгалдоакх Россе. Киргизаш 2,8 дукхагIа хиннаб, азербайджанаш — 2,2, таджикаш — 2,1, узбекаш — 1,8, туркменаши, молдаванеши — 1,7 армянаши гуржийи — 1,5. 23 процентал дукхагIа тIакхийттаб казахаш, украинцаш — 19 процент, белорусаш — 15 процент, литовцеш — 5,5 процент. Уж къамаш дебалу бераш дар бахьан долаш а кхыча союзни республикашкара нах хьаахар бахьан долаш а (литовцашкара дIамелйинкхар).

Иштта дале а 1979 шерага диллача Россе латышаш кхоалагIа долча даькъе кIезигбеннаб, эстонцаш — 17 процент. из доашхалу республика доазон тIара уж дIаухаш хиларах а бовш хиларах а. (Переписаш еча шерашка юкъе хIара шера, юккъара лаьрхIача, 1,5 байнараш дукхагIа ба баьчарел).

РСФСР-а территоре тIа бах 842,3 эзар немций; 107,1 эзар — корейцаш; 91,7 эзар — грекаш; 32,8 эзар — болгараш; 94,6 эзар — поляках; 47,1 эзар — финаш.

ТХОГА ЯЗДУ

◆

Мичаб тIахьожам

Новогрозненски поселкея № 40 йола района чуйоагIаш йола кхачан товарий тика. Паччахьалкхен маьхаш дале а, шоай маьхаш увттаду царна. Масала кхо литр чуйодача генарий даьтта баллонах хьалха 4 соми 65 кепиги доаккхаш хиннача, хIанз 5 сом доаккх цу тика чу.

— ХIана?, — аьнна хьаьттача, тика заведующи йолча З. Алиеваси мах беш латтача Х. Сайдаеваси йоах, — товараш хьакхахьа машинаш хьалац тхона. водителашта. тхоай ахча дIа а телаш машинаш увттаю, оаха, цудухьа продукташта маьхаш тIа а детташ юхаметтаоттаду дIаденнар.

Малав из бокъо царна еннар? Из мадий чIоагIа къамаьл, ийдархой чотагIа шоай гIулакхаш делга фуд? Мичаб тIахьожам? Укх тIехьарча хана царга хоаттам беш цхьаккха а саг вац. Шоашта дагадехача мара хьаеллац тика ний. Тика къайла хилар бахьан хатта а кораваргIац саг, яхаш, раьза яц эцархо.

З. ТОКАЕВА.

Редакцегара:

Токаева санна раьза боацараш кхы а хургба цу поселке. Цо увттаду дешаш доагIаш а тIахьожам лоаттабе безаш а да.

Вай республика Лакхехьарча Совета Президиумо чIоагIа терко ю наьха вахара хьашташ боагIача боараме кхоачаш дара. Цудухьа, дукха ха йоацаш цун заседане а дийцар цу хьакъехьа. ХIаьта цу тикана а кхыча тикашка а порядок е, тIахьожам лоаттабе, боагIача тайпара лостам бе тIахьийха райпо болхлой фу Iалашдеш ба, — аьнна, хаттар отт.

Лакхехьа кепатеха каьхат Iодийшача цу гIулакха уж оарцагIбаларга дог доах оаха.

Редактор
Х. Э. АУШЕВА.

ТЕЛЕПРОГРАММА

28 АВГУСТ
ШИНАРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — «Лифт для промежуточного человека» яха художественни фильм. 1-гIа явлени — «Федька». 2-гIа явлени — «Начальник».
9.45 — Кинопанорама.
11.25 — Берий сахьат (немецки меттала урокаца).
12.25 — Коллаж.
12.30 — Ха. ТСН.
16.00 — ТСН.
16.15 — Даькъала хилда, илли!
17.15 — Iилма вестник.
18.00 — Политически диалогаш. «Ситуация». Социальни правовни сага кхерамзленах лаьца.
18.30 — ТСН.
19.00 — Актуальни интервью.
19.10 — «Приключения растений» яха Iилма - популярни фильм. 8-гIа сери «КхоалагIа царство».
19.35 — Герга истол. «Немций - эрсий, 20 шерах бартах хилар».
20.20 — «Лифт для промежуточного человека» яха художественни фильм. 1-гIа явлени — «Федька».
21.00 — Ха. ТСН.
21.40 — «Ковбой» яха фильм-балет.
22.00 — «Дош» яха литературно-художественни программа.
00.00 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — Берий передачай оагIонаш тIа: «Когда-то в Будильнике».
8.40 — «Веселые медвежата» яха С. Образцовас кулгалдеш йолча Паччахьалкхен теникий театра спектакль. Эрсий иллеш дIалохх Л. Ивановас
9.45 — Бераштa—фильм. «Приключения в каникулы». 1-гIа сери. (Чехословаки).
10.55 — Ритмически гимнастика.
11.25 — «Нежность к ревущему зверю» яха телефильм. 1-гIа сери.
16.45 — Передачай программа.
16.50 — Киножурнал.
17.00 «Ассоциаци — массанена аьттув ба» (гIалгIай меттала).
17.35 — «Аьрзи мехка» яха художественни фильм. 2-гIа сери.
18.30 — Ха. ТСН (сурдопереводаца).
19.00 — Передачай программа.
19.05 — 1-гIа СПТУ кхайк.
19.10 — Киножурнал.
19.20 — Информационно-публицистически программа.
20.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
20.15 — «Орамаш» (нохчий меттала). Нохчий халкъа этиках лаьца.
21.00 — Легки атлетика. Европа чемпионат. Югославера трансляци.
22.30 — ЦТ фондера. «Три ненастных дня» яха художественни фильм.

29 АВГУСТ
КХАЬРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — «Лифт для промежуточного человека» яха художественни фильм. 2-гIа явлени — «Начальник». 3-гIа явлени — «Товарищ Архипов».
9.45 — «Дош».
11.45 — «Са дег тIа мел дар». Поэт М. Матусовски дагалацарах.
12.30 — Ха. ТСН.
16.00 — ТСН.
16.15 — И. Брамс. Скрипкан оркестран ре мажор оп. 77 дола концерт.
17.00 — «Лараш» яха документальни фильм.
17.15 — Мультфильм.
17.30 — Берий сахьат (английски меттала урокаца).
18.30 — Ха. ТСН.
19.00 — «Приключения растений» яха Iилма-популярни фильм. 9-гIа сери «ТIом е машар».
19.30 — «Саги закони».
20.30 — «Лифт для промежуточного человека» яха художественни фильм. 2-гIа явлени — «Начальник».
21.00 — Ха. ТСН.
21.40 — Коллаж.
21.45 «Глембаи» яха художественни фильм. 1-гIа сери (Югослави).
22.30 — «Впереди — мыс Доброй Надежды» яха документальни фильм.
23.30 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 Iуйрийнара гимнастика.
8.20 — Е. Шварц. «Золушка» яха фильм-спектакль.
9.55 — Бераштa—фильм. «Приключения в каникулы». 2-гIа сери.
11.00 — «Единственный шанс» яха документальни фильм. Дега - сосудисти хирурги Бакулева цIерагIа йолча института балхах лаьца.
11.30 — «Нежность к ревущему зверю» яха телефильм. 2-гIа сери.
16.55 — Передачай программа.
17.00 — Кинопрограмма.
17.50 — Информационно-публицистически программа.
18.30 — Оаш харжа иллеш (нохчий меттала).
19.00 — Футбол. ДоттагIлей вIашагIкхетар. СССР сборни — Румыни сборни.
20.50 — Шопена кхолламаш дIалохх Золтан Кочиш (Венгри).
21.00 — Легки атлетика. Европа чемпионат. Югославера трансляци.
23.15 — «Сударушка» яхача вокальни квартета концерт.

30 АВГУСТ
ЕРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.30 — «Лифт для промежуточного человека» яха художественни фильм. 3-гIа явлени — «Товарищ Архипов». 4-гIа явлени — «Вопиющая справедливость».
9.45 — Саги закони.
10.45 — «Московски» яхача совхоза ДК композитор О. Ивановца хинна вIашагIкхетар.
11.25 — Берий сахьат (английски меттала урокаца).
12.25 — Коллаж.
12.30 — Ха. ТСН.
16.00 — ТСН.
16.15 — Бераштa-фильм. «Руди в гостях» (Венгри).
17.15 — «Школа» яха документальни фильм.
17.45 «...16 шу далазен боккхагIен».
18.30 — Ха. ТСН.
19.00 — Актуальни интервью.
19.10 — ЦТ доцо фондера. И. Л. Андронникова устни дувцараш.
20.15 — «Лифт для промежуточного человека» яха художественни фильм. 3-гIа явлени — «Товарищ Архипов».
21.00 — Ха. ТСН.
21.40 — МВД сводкаш тIа
21.50 — «Глембаи» яха художественни фильм. 2-гIа сери.
22.30 — Опера езарий телевизионни клуб.
23.40 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.20 — «Сибат».
9.00 — Яиаш — манеж тIа.
9.30 — Мультфильм.
9.45 — Бераштa—фильм. «Приключения в каникулы». 3-гIа сери.
11.00 — Ритмически гимнастика.
11.30 — «Нежность к ревущему зверю» яха телефильм. 3-гIа сери.
16.05 — Кинопрограмма.
17.05 — Оаша тхога яздаьлар.
17.40 — 26-гIа СПТУ-ра модай театр.
17.50 — Информационно-публицистически программа.
18.30 — Ха. ТСН.
19.00 — «Вай юкъера гIайгIа» (нохчий меттала). Прямой эфир. Телефонашца.
20.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
20.15 — Музыкальни открытка.
20.20 — «Нохчий литература къоано». Писателя М. Мусаева 75 шу дизара (нохчий меттала).
21.00 — Легки атлетика. Европа чемпионат.
23.00 — «На струнах, клавишах, и...».

31 АВГУСТ
ПIАЬРАСКА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — «Лифт для промежуточного человека» яха художественни фильм. 4-гIа явлени — «Вопиющая справедливость».
9.10 — И. Л. Андронникова устни дувцараш.
10.15 — Путешественникий клуб.
11.15 — Илли оал Н. Латински.
11.45 — «...16 шу далалехьен боккхагIен».
12.30 — Ха. ТСН.
16.00 — ТСН.
16.15 — «Обрести полноту бытия». «Джангар» яха калмыцки эпосах лаьца телеочерк.
16.40 — Если вам за...
17.25 — Каникулы — пора спортивная.
18.10 — «Откровения» Г. Наге романсаш дIалохх Е. Димитрну.
18.30 — Кто есть кто. Циклера «Политически диалогаш».
19.45 — «Приключения растений» яха Iилма-популярни фильм. 10-гIа сери. «Растения и муравей».
20.10 — Поэзе миноташ.
20.20 — «Лифт для промежуточного человека» яха художественни фильм. 4-гIа явлени — «Вопиющая справедливость».
21.00 — Ха. ТСН.
21.40 — Коллаж.
21.45 — СССР-а правительстве.
21.55 — «Глембаи» яха художественни фильм. 3-гIа сери.
23.35 — Это было... было...
23.00 Взгляд.
23.45 — ТСН.
00.00 — «Халхар, халхар, халхар». Гамбурге хинна дола бальни халхарий исполнителий юкъера дуней чемпионат.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.20 — «Сибат».
9.35 — Бераштa—фильм. «Приключения в каникулы». 4-гIа сери.
11.05 — Берий передачай оагIонаш тIа: «Когда-то в «Будильнике».
11.35 — «Ираза берд» яха телефильм (Польша).
17.00 — Кинопрограмма.
17.20 — «УнахцIено» (гIалгIай меттала).
17.50 — «Не в ладах с историей» яха киноочерк.
18.10 — Телефакт.
18.30 — Ха. ТСН (сурдопереводаца).
19.00 — Информационно-публицистически программа.
19.40 — Юртен нахеи.
20.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
20.15 — Передачай программа.
20.20 — Ева Мальсаговай иллеш.
21.00 — Легки атлетика. Европа чемпионат. Югославера трансляци.
22.30 — Ф. Легар. «Граф Люксембург».

1 СЕНТЯБРЬ
ШОАТТА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — Дан папаи сон. Берий 2-гIа шу.
9.05 — Северера къамий халкъа художественни коллективай дола концерт.
10.05 — «Партнер» яха коммерчески вестник.
10.35 — «Приз зрительских симпатий» яха кинофестиваль.
11.10 — Шера ханаш. Сентябрь.
12.10 — Халкъа деза ди — Независимость дIахайнадеча Денах лаьца. «Вьетнам — взлетающий дракон». Кинопрограмма.
13.10 — Очевидное — невероятное.
14.10 — «Бурда моден» дIагойт...
14.40 — «Са новкъостий хоза сибаташ». 2-гIа вIашагIкхетар.
15.30 — Эрсийи советскийи композиторий симфонически миниатюраш.
15.55 — Документальни фильм.
16.45 — «Мультпутешествие Ноки» яха берий киноконцерт.
17.30 — «Приключения растений» яха Iилма-популярни фильм. 11-гIа сери «Ученик колдуна».
18.00 — Международни панорама.
18.45 — «Майский снег» яха художественни фильм.
19.55 — Дружбай меридианаш. г. Зелена-Гура хинна дола иллей XXVI фестиваль (Польша).
21.00 — Ха. ТСН.
21.40 — «Возьми меня с собой» яха художественни фильм.
22.55 — ТСН.
23.10 — «А» яха программа. Роджер Уотерс «Стена».

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — РСФСР-н городий телестудеш. «Праздник татарской песни». «Рамазан» (Казань).
9.00 — Вай гIайгIан лаьтта. Киножурнал.
9.25 — «Несколько эпизодов из жизни двух семей в Москве и Лондоне» яха документальни фильм.
10.15 — Передачай программа.
10.20 — «Маршал Блюхер» яха документальни фильм.
11.30 — Мультфильмаш.
11.50 — «Тахан — Знаней Ди» С. Мовтаевца, Нохч-ГIалгIай халкъа образоване министраца хинна дола къамаьл.
12.10 — 3-гIа СПТУ-с кхайк.
12.15 — Бераштa—фильм. «Про Красную Шапочку». 1-гIен 2-гIен сереш.
14.30 — «Советски Росси» яха видеоканал.
17.00 — Эрсий мотт.
17.30 — «Пи» яха знака тIа. 1-гIен 2-гIен доакъош.
19.15 — Легки атлетика. Европа чемпионат.
21.00 — Ха. ТСН (сурдопереводаца).
21.40 — Коллаж.
21.45 — Футбол. СССР-а чемпионат. «Динамо» (Киев) — «Спартак».
23.25 — «Пи» яха знака тIа. 3-гIа дакъа.
00.55 — «Дополнительный прибывает на второй путь» яха художественни фильм. 1-гIен 2-гIен сереш.

2 СЕНТЯБРЬ
КIИРАНДИ

МЕХКДАЬТТЕН ГАЗОВИ ПРОМЫШЛЕННОСТЕИ КЪАХЬЕГАМХОИ ДИ

I ПРОГРАММА

8.00 — Спорт массарна.
8.15 — Ритмически гимнастика.
8.45 — «Спортлото» тираж.
9.00 — Iуйре хьалхле..
10.00 — Даймехка гIулакх деш.
11.00 — Iуйрийнара самукъане программа.
11.30 — «Музыка в театре».
12.30 — Могашал.
13.15 — «Педагогика массарна».
14.15 — Мультфильм.
14.25 — «Петух на коньках» яха фильм-концерт.
15.15 — «Играй, гармонь уральская». Челябинскера передача.
15.45 — В мире сказок и приключений. «Продавец слов» яха художественни фильм.
17.15 — Юрта сахьат.
18.30 — «Москва — Сиэтл» яха музыкальни зарисовка.
18.50 — «Приключения растений» Iилма - популярни фильм. 12-гIа сери. «Император завоеваний». 13-гIа сери «Дуб и тростник».
19.40 — «Къаьна цIа» яха художественни фильм. «Арбатски мотив» сереш тIара.
21.00 — Ха. ТСН.
21.40 — О простом и вечном.
21.55 — Гостелерадио СССР-а эрсий иллей Академически хора концерт.
22.45 — Футбольни обозрени.
23.15 — Мисс Очарование-90.

II ПРОГРАММА

8.00 — Зарядке е отта!
8.20 — РСФСР-а городий телестудеш. Поволжья халкъий фольклорни фестиваль.
9.20 — Баскетбол. НБА профессионалашта юкъера дола США чемпионат. Финал. «Детройт» — «Портленд».
10.20 — Документальни фильмаш.
10.45 — Мультфильмаш.
10.55 — «До свидания, лето». Дешархошта киноконцерт.
11.30 — Музыка в театре, кино и на телевидении». Композитор А. Петров.
13.35 — Передачай программа.
13.40 — Телефильм.
14.00 — Каким быть объединению «Грознефть»?
14.25 — 9-гIа СПТУ-с кхайк.
14.30 — «Советски Росси» яха видеоканал.
17.00 — «Планета» яха международни программа.
18.00 — Д. Шостаковича цIерагIа йолча Паччахьалкхен квартета дIалохх.
18.10 — «Лицом к лицу». Бытовой мебела яра проблемах лаьца телеочерк.
18.45 — Хоккей. СССР-а чемпионат. «Динамо» (Рига) — ЦСКА. 2-гIа 3-гIа периодаш.
20.15 — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
20.30 — РСФСР-а городий телестудеш. «Мастер Касэ делает праздник» (Хабаровск).
21.00 — Ха. ТНС (сурдопереводаца).
21.40 — Киносерпантин. 1-гIа дубль.
22.25 — Коллаж.
22.30 — Киносерпантин. 2-гIа дубль.

Хаоттам

Кхоанен ломмен республике гIолла хувцалуш морхаш а йолаш, лостам хувцаш мело мух а хьекхаш. бийсана 9—14-и дийнахьа 20—25-и градус йовхал а йолаш, хIаьта кхоана догIа а делхаш, ха отат мег.

Метеостанци.

КАГИЙ НАХИ МЕХКАРИЙИ!

Грозненски № 5 йолча юкъера профессионально-технически училище кердача дешара шера деша дIаэц кагирхой. Цар Iомае йиш хургъя ер специальносташ:

1. Технологически оборудованеи цунца бувзам болча конструкцейи монтажник: кулг-кара сварка яра вола электросварщик, газорезчик, стропальщик.

2. Электрогазосварщик.

Деша дIаэц 15,5 шу дайнна а боккхагIбола а 9—10 класс яьккха кагирхой, мехкарий.

Дешархой мах боацаш даькъаца, хьатIабаьхкараш обарца, костюмаща, спецбарзцIежитепа Iалашбу. Дешархоша Iомалуча хана производственни практика процессе баьча балхах оттаяьча порядке царна алапи лу.

Юкъера профессионально-технически училище чакхъяьккха экзаменаш дIаеннарна профессех разряд ялараи юкъера дешар чакхдаккхараи йола диплом лу. Юкъера профтехучилище чакхъяьккхача берригача дешархошта производстве ше караерзаьйча профессех болх лу.

ТIехдика училища чакхъяьккхараш юкъарча кIийлен веденешка дIаэц (училища чакхъяьккхачул тIехьагIа болх баь стаж яцар аьнна), тIа лакхерча дешара заведенешка.

ДЕШАРА ХА:

— монтажник-электросварщик, газорезчик, стропальщик специальность Iомаечар 9 класса базе — 2 шера деша деза (юкъера дешар а ца дешаш) 3 шера. (юкъера дешар дийша каьхат а луш).

— электрогазосварщика специальностех 9 класса базе 3 шера (юкъера дешар дешарах каьхат а луш).

— 11 класса базе шин специальностех — 10 бетта мара деша дезац.

9 класса базе деша а этта «4», «5» оценкаща 3 — шерара дешар чакхдаьккхараш, училище хадданза дешара йолча группа 4—5-ча курсе деша йиш йолаш ба.

ПхелагIа курс чакхъяккхарца цар сварочно-монтажни производства техник-технолог специальность караерзаю. ТIехдика дийшараш цхьаккха экзаменаш а ца луш Грозненски мехкдаьтта института сварочно-монтажни производства инженер специальность карaерзаяра механически факультета кхоалагIча курсе деша дIаэц.

Документаш, шоаттеи кIиранеи деношка дIанйккхача, училище дешара даькъе дIаэц, № 13 йолча комнате 8 сахьат даьлча денз 16 сахьат даллалца.

Телефон: 22-90-56.

Дешар 1 сентябре дIадолалу.

Училища адрес: г. Грозный, Стахановций ул., 16.

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковске ул., 92 Телефонаш: редактора — 22-45-57; редактора заместителя — 22-85-07; бехктоккхама секретара — 22-84-68; отделий: идеологически — 22-53-12, промышленностеи транспортеи — 22-75-81, 22-65-01; агропромышленни—22-47-84, 22-90-66; культура — 22-64-75, 22-75-78; письмой — 22-85-64; машинописни бюро—22-89-51; корректорски — 22-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 22-45-57; заместителя редактора — 22-85-07; ответственного секретаря — 22-84-68; отделов: идеологического — 22-53-12, 22-54-04; промышленности и транспорта — 22-75-81; 22-65-01; агропромышленного — 22-90-66; 22-47-84; культуры — 22-64-75; 22-75-78; писем — 22-85-64; машинописное бюро — 22-89-51; корректорская — 22-89-88.

Газет арадувл шинареи, ереи, шоаттеи деношка

IV

«Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92.

Заказ № 2492.